

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי וולפסון, שמעון הלקין

חיים ליף — חבר המערכת

מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה ל' (כרך נ"ט) שבט-אדר, תשכ"ט חוברת ג' (276)

ה ת ו כ ן

- 91 דה-גול, צרפת וישראל אייזיק רמבה
- 102 אלפיים שנה למינוי הלל הזקן לנשיאות שמחה ב. הוניג
- 109 יומן גיטו ורשה ח. א. קפלן
- 116 המארח (סיפור) ג. קרש
- 119 מחודש לחודש יצחק עברי
- 123 שלום — בארץ ישראל השלימה ש. ז. צייטלין

הערכות ודברי בקורת:

- 124 (א) המשורר הבודד במועדיו (י. צ. רימון) אברהם ברזידס
- 126 (ב) התעוררות הערכים בא"י ח. נעמן
- 128 (ג) ד"ר ה. ל. גורדון במעגלי זמנו ח. ליף
- 129 (א) מקרא וגמרא א. גולומב
- 130 (ב) על הזכרת קאנט ב„חיי אדם“ ביבליוגראף
- 131 ידיעות

„ בצרון “
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Executive Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Thirtieth Year of Publication

Vol. LIX SHVAT-ADAR, 5729 (Jan.-Feb., 1969) No. 3 (276)

CONTENTS:

De Gaulle, France and Israel	<i>Eisig Remba</i>	91
Two Thousand Years of Rabbinic Judaism — The Anniversary of Hillel's Ascendancy to the Presidency of the Sanhedrin	<i>Sidney B. Hoenig</i>	102
The Diary of the Warsaw Ghetto (Unpublished Chapters)	<i>H. A. Kaplan</i>	109
The Host (Story)	<i>Gerald Kersh</i>	116
The Month In Review	<i>Itzhak Ivry</i>	119
The Security of Israel and Its Historical Boundaries	<i>Sh. Z. Zeitlin</i>	123

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) The Poet J. Z. Rimon	<i>Abraham Broides</i>	124
(b) The Rise of the Palestine Arabs	<i>Ch. Naaman</i>	126
(c) Hirsch Leib Gordon — In Memoriam	<i>H. Leaf</i>	128

NOTES AND COMMENTS:

(a) Bible and Talmud	<i>A. Golomb</i>	129
(c) The Mention of Kant In the "Code of Law" — Bibliographer		130
News and Events		131

Copyright 1969, by Bitzaron, Inc.

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצְרוּן

נוסד עלידי חיים פשרצוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל' (כרך נ"ט) שבט-אדר, תשכ"ט חוברת ג' (276)

דה-גול, צרפת וישראל

מאת אייזיק רמבה

לא בקלות מסתגלת האוכלוסיה בישראל אל המחשבה, כי צרפת הצטרפה אל מחנה אויבינו. עדיין רושמת העתונות בקפדנות כל גילוי של מרירות, הבא מצרפתים כלפי מדיניות נשיאם, כל ביטוי של התנגדות לאמבארגו שהוטל עלינו, וכל הבעת אהדה לישראל ולמעמדה. עדיין מציינים מדינאים בנאומיהם ועתונאים בכתבותיהם, כי קיימת תהום בין גישתו של הנשיא דה-גול לבין הרגשות האמיתיים של העם הצרפתי. עוד אנו הולכים ומונים כל חבר פרלמנט, כל איש-ציבור חשוב, וכל אורח צרפתי, המוחה נגד דרכו של דה-גול. ויש להודות, כי אמנם ישנם רבים כאלה בקרב העם הצרפתי. ודווקא משום כך מנהלים ישראלים מלחמה עם עצמם בשאלת החרם הנגדי. שלטונות ישראל ודאי וודאי שאינם מעודדים אירגונו של חרם נגדי. אבל גם בודדים מקרב האוכלוסיה חוככים בדעתם ואינם יודעים את אשר לפניהם. יש בעלי מסעדות ומועדוני-לילה, המסרבים למכור יין צרפתי ללקוחות כאות-מחאה. יש חנויות לבושם בתל-אביב ובחיפה, שבעליהן מציעים לקונים קוסמטיקה מארצות אחרות במקום זו הצרפתית. אבל העם ברובו עודו חושב כי לא צריך להעניש את הפועל הצרפתי על חטאי נשיאו. רבים סבורים כי חרם ישראלי נגדי ילכד את הצרפתים סביב ממשלתם העויינת לנו ויגביר את המגמות האנטישמיות בתוך העם. בקרב חוגים רחבים רווחת דעה, כי דה-גול היה שמח מאד לראות את אורחי ישראל מאבדים עשתונותיהם ושופכים את חמתם על כל העם הצרפתי. דווקא צעד זה שלנו יהווה שמן למדורתו ויסייע לו ללבות את היצרים נגדנו. ועדיין משתעשע האיש ברחוב בתקווה, כי במוקדם או במאוחר יחול מחדש מיפנה לטובה. יהודים שומרי-מצוות מקווים כי לא תאחר לבוא התערבותו של היושב במרומים, והנשיא הצרפתי הישיש, המתקרב לגיל שמונים, —

ייענש בידי שמים ויקרא לבית-הדין של כסא הכבוד להשיב על חטאיו. רבים אחרים מקווים בעמקי ליבם, כי גם אם יאריך דה-גול שנים, לא יעמוד לו הכוח הפיסי להוסיף ולהחזיק בידו את רסן-השלטון שנים ארוכות, ויהיה נאלץ מפאת חולשתו להתפטר, ואז תחול התמורה.

אין איש משלה את עצמו אף לרגע קט, כי הגנרל דה-גול יהרהר הרהור שני, ימצא כי הרחיק לכת בצעדיו נגדנו וישוב ויתקן דרכו. הכל יודעים כי ממנו אינו נשקפת לנו עוד טובה. לפיכך, ניתפסים מחוסר-ברירה לגורם האירציונאלי, ומקווים כאשר קיוו יהודים לרחמי-שמים לא אחת בשעות הקשות של תולדותינו. על כן שמחים אזרחים ישראלים בקראם בעתון ידיעות מעבר לים, כי אחינו דהתם אינם סובלנים כל כך כשהם מכריזים חרם כלכלי על צרפת. הודעתו של נשיא הקונגרס היהודי האמריקאי על ביטול טיסות בקו-התעופה „אייר פראנס“ זכתה כאן לפירסום רב, כי רב הרוגו ועמוק הכעס על הבגידה, אף על פי שתגובתנו אינה עומדת בשום התאמה עם הרע אשר נעשה לנו. ברור כי מדינת ישראל לא תכריז מצדה חרם כלכלי על צרפת. כן לא תדרוש הממשלה מצרפת את החזרת מאה מיליוני הדולארים, ששילמנו בעד המיראגים וחלקי-החילוץ לא סופקו לנו (אף שנשמעים כאן קולות מסוג „הרצחת וגם ירשת“), והכל מתוך תקווה סמויה שיום יבוא והענינים ישובו לתיקנם.

יהודים לא רק קיבלו, אלא גם נתנו

הבגידה בישראל מלווה בליבוי רגשות אנטי-יהודים בצרפת. הגנרל דה-גול שהתרגל כי כל מוצא פיו הוא כהלכה למשה מסיני — מלא חימה על בני עמו, שאינם נרתמים כולם לעגלת שנאתו למדינת ישראל. רבים מעתוני צרפת, ומהם חשובים ביותר (כגון „לה פיגארו“, ו„לאורור“) מוסיפים למתוח בקורת גלויה על התנהגותו כלפי המדינה היהודית. משום זה זכו למנת-גידופים ממנו ולהערה, כי העתונות הצרפתית היא „מיוהדת“ יתר על המידה. כן לא היסס להשמיע טרזניה בפומבי, כי גם בתוך הצבא הצרפתי עמוקים ורחבים ביותר רגשות האהדה לישראל. מיתקפתו המילולית על ישראל והיהודים מדאיגה ביותר, כי היא עלולה להצמיח פירות באזשים בתוך צרפת עצמה, ובקרוב האוכלוסיה היהודית המקומית השתרר אי-שקט. שונאי-ישראל לא חסרו מעולם בשום מקום בעולם, ובוודאי לא בארץ שבה הותקן נגד הקצין היהודי דרייפוס כתב-אשמה שהוא ריגל נגד ארצו. כתבות אנטישמיות מצויות למכביר על קירותיהם של בתים בערים שונות במדינה ההיא, וסיסמאות חוליגאניות מודבקות חדשות לבקרים על חומות וגדירות. משניתנה רשות לשטן, שוב אין מעצור בפניו.

אולם כאבם של יהודי צרפת גדול, משום שהם נזכרים כי גם הם — כישראל — לא רק קיבלה מצרפת, אלא גם נתנו לה הרבה מאד. דה-גול הוא מטבעו אדם כפוי-טובה. די להתבונן ולראות, כיצד הוא מונע כל השנים את כניסת בריטאניה לשוק האירופי, בעוד שמדינה זו עשתה כל כך הרבה למען ארצו, בשעה שהיא היתה בשפל המדרגה. ווינסטון צרצ'יל ומדינתו הושיטו לדה-גול, בנפול

צרפת בידי היטלר, את מלוא העזרה, והוא מצא חסות בגבולותיה, סעד מדיני עצום וסיוע כלכלי אדיר.

די לראות ולהיווכח, כיצד נהג ונוהג דה־גול כלפי הגנרלים והאישים (כז'אק סוסטל, למשל), אשר העלו אותו לשלטון לפני 11 שנים ושולוא הם אשר סיכנו עצמם למענו — לא היה חוזר עוד אל הזירה המדינית, ממנה פרש באמצע שנות הארבעים.

גם ליהודי צרפת יש חשבון אתו, כיוון שיהודים היו הראשונים אשר התיצבו לצידו, בהניפו את נס המרד. בעוד היותו בודד ועזוב, בלתי־ידוע ונטול כל השפעה, התקבצו סביבה קודם לכל האחרים — מדינאים ממוצא יהודי, שהיוו לו את המשענת הראשונה ויצאו אתו יחד לדרך מלאת־החתחתים ורבת־הסכנות.

המיניסטרים היהודים בממשלת־הגולה של דה־גול

בשלת הכרכים של זכרונות־המלחמה שלו, מצויים פרטים רבים ומלאי־ענין על חלקם המכריע של יהודים ביצירת גוף ציבורי בעל משקל שעמד לימינו בשעות־בידודותיו. הבה וניתן לו עצמו לספר את הסיפור: «היה צורך בכך שאישים בולטים למדי יאותו לתת לי את ידם. בימים הראשונים סברו כמה אופטימיסטים, כי לא יהיה שום קושי במציאתם. משעה לשעה היו מתייעים על איזה מדינאי ידוע, או גנרל מהולל, או אקדמיקן מפואר, שעבר לליסאבון או שהגיע לחוף ליורופול. אך עד מהרה הוכחשו הדברים. הצרפתים המפורסמים שנמצאו בלונדון עצמה, אם בשירות ואם בדרך־מקרה, לא הצטרפו אל צרפת החפשית, פרט לכמה יוצאים מן הכלל. רבים חזרו למולדת. אחדים נשארו במקומם, אך הודיעו על ציותם לוישי. אשר לאלה שקמו נגד הכניעה, מהם ערכו גלות על דעת עצמם באנגליה או בארצות־הברית, ומהם הציעו את שירותם לממשלה האנגלית או האמריקאית, ויחיד־טגולה היו הכשרונות שנועקו אל דגלי. היו רק אחדים שניצבו מיד לצדי, ובמילוי התפקידים שקיבלו עליהם ממנו־רובו השקיעו להט ופעילות, אשר הודות להם זזה הספינה, למרות הכל, והוסיפה לשוט».

והנה הראשון שדה־גול מזכיר בהזדמנות זו: «הפרופסור קאסן היה לי עוזר — יקר מאין כמוהו — בכל הפעולות והמיסמכים שעליהם נוסד, יש מאין, המיבנה הפנימי והחיצוני שלנו. הוא ועוד אחדים היו האנשים שנימנו על ה"פמליא", אשר התעמולה הגנרית הוקיעתם כערב־רב של בוגדים, שכירים והרפתקנים. אך הם, שנתעלו בזכות גדולתה של המשימה, עמדו איתן סביבי בטוב וברע כאחד».

ד. ג. מינה את רנה קאסן (שקיבל לפני שבועות אחדים את פרס נובל לשלום) לשר המשפטים והחינוך בממשלתו שבגולה. אבל הטיל עליו גם תפקידים מדיניים ראשונים במעלה, שמילא בהצלחה מרובה הנה מצוי בזכרונות מברקו (מבירות, ב־2 באוגוסט 1941) אל רנה קאסן בלונדון: «אבקש כי תקיים בתכלית הסודיות שיחות רשמיות־למחצה עם שגריר רוסיה בלונדון בנושאים הבאים: ראשית — האם תהיה רוסיה נוטה לקשור אתנו יחסים במישרים? אם התשובה חיובית, באיזו דברים ניתן הדבר להעשות? שנית: האם רוסיה שוקלת אפשרות לתת הצהרה כלפינו בדבר כוונתה לסייע לקימום עצמאותה ועצמתה של צרפת». ואמנם, קאסן התראה עם הנרי מייסקי, הפגישה הוכתרה בהצלחה, ודה־גול מביא את מכתב־התודה

ששלח לשגריר הסוביטי על שהואיל להודיעהו כי ברית המועצות הכירה בו כראש כל הצרפתים החפשיים וכי היא מוכנה להגיש לצרפתים החפשיים עזרה ותמיכה במלחמה, וכן הבטחה לסייע לשיקום השלם והמלא של עצמאות צרפת ועצמתה.

בימים האלה לא נשאר לרנה קאסן אלא להשמיע את קול מחאתו המרה נגד הגנרל דה-גול על צעדיו העויינים נגד ישראל.

מגדס פראנס ופיאאר בלוך, רנה מאיר וג'ורג' מאנדל

הפרופסור רנה קאסן לא היה היהודי היחיד אשר אץ לצדו של דה-גול בשעתו החמורה. הממשלה היתה בגולה. אולם צריך היה לארגן בצרפת הכבושה את המחותרת. זו לא היתה משימה קלה. «מעולם לא הוכן דבר בצרפת לקראת המצב שלתוכו הוטלה הארץ» — כותב דה-גול. — «אבל למזלנו נמצאו לנו אנשים טובים לעשות את המלאכה. המפקד פאסי היה ראשם. במהלך הדרמה היום-יומית של הפעולה בצרפת פנימה היה פאסי, אחר כך פיאאר בלוך ועוד ועוד, נוהג את הסירה כנגד הגלים הגועשים של צרות, קנוניות ואכזבות. גם פייר בלוך יהודי הוא, והיה אחד הראשונים מבעלי התפקידים המסוכנים והחשובים ביותר לתחייתה של צרפת. והרי לנו רשימה נוספת של יהודים: (וכיצד הוא מציג אותם בימים ההם, בטרם חייב היה להיזקק לאנטישמיות, כדי למצוא חן בעיני הערבים): «פייר מנדס-פראנס, צלול שכל ועז-הרצון, פותר את הבעיות, שלכאורה אין להם פתרון, המעיקות על משק הכספים שלנו באלג'יר». אותו כלכלן מוכשר, מגדס פראנס, היה לאחר מכן גם נציגה של צרפת המשוחררת בפני ממשלת ארצות-הברית והוא סידר אתה את כל הבעיות הכספיות של המדינה, שהשליכה מעליה רק זה עתה את עול השעבוד הנאצי והיתה שרויה בקשיים כלכליים מרובים.

ועוד יהודי: «רנה מאיר, צרור של כשרונות, מפיך את מירב התועלת ממסילות הברזל, הנמלים והכבישים של אפריקה הצפונית».

וג'ורג' מאנדל, היהודי ממשפחת הרוטשילדים, שר-המושבות והפנים בימי נפול צרפת, כותב לדה-גול מן המאסר שלו: «אשר לי, סבלתי סבל אכזרי בכל הרדיפות אשר רדפוני רק משום שהן אשר מנעוני מלסייע לך במאמצריך. שאיפתי היחידה היא עתה לזכות מחדש בזמן שאבד. הנני נחפו, איפא, לקבל את הצעתך לקבוע בינינו קשר ללא תיווך מצד שום אדם». מאנדל לא זכה עוד לעמוד בשורות הראשונות של לחמי החופש הצרפתיים, כיוון שצרפתי משטר הכניעה של פטן רצחוהו.

ועוד שמות של יהודים מתנוססים ברשימת עוזריו וידידיו של דה-גול, שסייעו לו להחזיר את עטרתה של צרפת ליושנה. והרי השכר שיהודים אלה מקבלים עתה.

מה עשתה ישראל למען צרפת

במלחמת העולם השניה הושיטה ארץ-ישראל היהודית לצרפת של דה-גול עזרה שלא תסולא בפז. תקצר היריעה מלמנות כאן את כל הפעולות ודרכי-העזרה שהוגשו לצרפתים החפשיים על ידינו. הראדיו המחותרת של צרפת החפשית פעל במשך כל השנים ההן מחיפה, מביתו של חברי-הכנסת דוד הכהן (י"ד ועדת החוץ

והבטחון של הכנסת). ההתייעצויות הסודיות הגורליות על המלחמה בצבא ווישי שבסוריה ובלבנון, כדי להחזיר שוב את שתי הארצות הערביות הללו לשליטת בנות הברית, התנהלו בביתו של דוד הכהן על ידי שליחיו האישיים של דה-גול. בתכנית על הפלישה של בנות הברית לסוריה, שבה שלט פטן ושרצו סוכנים גרמניים, לקחו נציגי הישוב העברי בארץ חלק פעיל ביותר. והאם אין זה פרט פיקאנטי ביותר, ששר הבטחון משה דיין איבד את עינו בפלישת בנות הברית לסוריה של ווישי? הנוער הארץ-ישראלי איפשר בדמו את החזרתן של מדינות הליבאנט — סוריה ולבנון — לחיק השפעתה של צרפת החפשית הדה-גוליסטית.

לאחר קום המדינה היתה ישראל אחת המדינות המעטות בעולם, אשר עמדה תמיד לימינה של צרפת בזירה הבינלאומית. זכורים לנו בשנות החמישים הדיונים המייגעים באומות המאוחדות, עת שלוש הארצות הצפון-אפריקאיות נלחמו נגד צרפת ונאבקו על עצמאותן. בתוך הציבור הישראלי עצמו היו חילוקי-דעות. חלק גדול סבר, כי יהיה אשר יהיה — אין ישראל חייבת למנוע את השתחררותן של מארוקו, טוניס ואלג'יר, כיוון שלכל אומה יש הזכות המלאה להיות בת-חורין. מאידך, נאבקו הצרפתים היאבקות ארוכה מעל במות או"ם, על מנת להאיט את תהליך השתחררותן של המדינות הללו. ומדינת ישראל — לפעמים, מתוך יסורי מצפון, — נענתה תמיד לבקשותיהם של הדיפלומטים הצרפתיים באו"ם. עזרה להם בקולה בתכסיסי-ההשהיה שלהם, ולא אחת עוררה משום זה את חמתם של דוברי הארצות הערביות, שהגדילו את שנאתם אלינו.

עצומים היו ממדי העזרה הכספית שמדינת ישראל הושיטה לצרפת על ידי הזמנתו לתעשייתה, והדברים אמורים לא רק ברכישת המטוסים וחלקי-החילוף, שאפשר לטעון כלפינו כי לא "בגלל עיניה היפות" של צרפת רכשנו אותן אצלה, אלא משום שלא היתה לנו ברירה. במשך כל שנות קיומה של המדינה היינו מזמינים בצרפת מוצרים שונים — לא מסוג מלחמתי — שהיינו מסוגלים להשיגם במקומות אחרים במחירים יותר זולים. לפני מספר שנים החליטה חברת "צ'ים" לבנות אנית נוסעים מהודרת (שמה היה "שלום". כעבור שנים אחדות היינו נאלצים למכרה, מפאת הגרעון הגדול שנשאה במסעותיה הטראנסאטלנטיות). במספנות שונות בעולם יכולנו להזמין את האניה בתנאים נוחים יותר. קפצו על ההזמנה לא רק יפאן, אלא גם הולאנד, שהיא לכל הדעות אחת מחסידות אומות העולם; עם גדל-רוח זה היטיב עם האומה היהודית בשנות היסורים שלה בימי הכיבוש הנאצי. עם זה וממשלתו מפגינים את מלוא אהדתם אלינו גם עתה בכל הזדמנות. אף על פי כן דחינו את ההצעה ההולאנדית, ומסרנו את ההזמנה לבנות את האניה "שלום" למספנה צרפתית. ותושביה של עיירה צרפתית שלמה מצאו במשך למעלה משנה תמימה את מלוא פרנסתם מן העבודה שעשו בשביל צ'ים.

ואשר למאות הרבות של מיליוני הדולארים, אשר זרמו לאפיקים השונים של המשק הצרפתי על-ידי ההזמנות הצבאיות שלנו במשך כל השנים — על כך אין צורך להאריך דברים. כי עודנו עומדים בעיצומם. בהזדמנות זו מן הדין להעיר, שבחוגים הבטחוניים של ישראל רווחה מזה שנים רבות אסכולה, כי אין אנו חייבים ללכת "בדרך ההתנגדות הקלה ביותר" ולהזמין הכל מן המוכן בצרפת —

גם כאשר היא מוכנה לספק לנו את כל שאנו זקוקים לו — אלא ששומה עלינו להרחיק ראות ולהתחיל בייצור עצמי של כלים ומכשירים שונים, שיש לנו הידע השלם לעשותו כאן. אלא שהאמונה בצרפת שלא תאכזב ורצוננו הכן לעזור לה לחזק את כלכלתה, קבעו את עמדתנו הסופית. אנו האטנו את תהליך הייצור העצמאי. אנו הוספנו להיכנס בקשרי-ייצור משותפים עם צרפת (בטריטוריה שלה, אולם מתוך שימוש מלא הן בכושר המדעי שלנו והן באמצעים הכספיים שהעמדנו לרשותם), למען מפעלים בטחוניים שנועדו לשרת לא אותנו בלבד, אלא גם אותם ואת כוחותיהם המזויינים.

כל הדברים והמעשים המרובים לטובת צרפת נשכחו כהרף עין. עתה שופך עלינו הנשיא הזועם של צרפת את כל מרירתו, והכניס את מדינתו למסגרת המדינות האויבות לישראל, המתנכלות לה, החורשות מזימות נגדה והפועלות בכל האמצעים הכשרים והבלתי כשרים כדי להרע לנו. עוד אנו נתונים בבהלה בשל תפנית זו. למזלנו הטוב, פקחות עינינו לרווחה והרינו מסתכלים אל פני המציאות בפיכחון גמור, בלי כל אשליות.

סיבת התקשחות לבו של דה-גול

עד לפני מספר חדשים עוד התהלכו על פני ישראל כמה אנשים תמימים, (שיש בהם במקצת גם נטיות מאזוכיסטיות) הם טענו טענה כפולה: א) בנקטם בשיטה הקלה של בקורת כלפי פנים, תלו את הקולר כולו בצואר הדפלומאטיה הישראלית, שלא היתה זריזה מדי, שלא השכילה להקדים את הרפואה למכה ולא חיפשה נתיבות ללבו של הנשיא דה-גול, על מנת לעצור בעדו מלהתגלגל במידרון האוריינטאציה הפרו-ערבית ולנפול כליל לתוך זרועותיה של מוסקבה בקו האנטי-ישראלי שלה. ב) יהודים תמימים אלה יעצו — ברצינות גמורה — לשגר לפאריס את... מר דוד בן-גוריון, שהוא ישוחח פנים אל פנים עם הגנרל דה-גול. והם היו כמעט בטוחים, שתהיה תפארתו על הדרך אשר ילך בה. טוב הדבר שמר בן-גוריון עצמו לא ניתפס למיקסם-שווא זה — אף על פי שטרח טירחה רבה ללמד זכות על הגנרל דה-גול ועמל לרכך את משמעותו האנטישמית של אי-אלה מהערות הנשיא הצרפתי על חשבונם של ישראל והיהודים. עתה אינם נשמעים עוד קולות בציבור הישראלי, כי עוד אפשר להפוך את לבו של הגנרל לטובה. להפך: הכל רואים, כי הוא הולך מדחי אל דחי, ומיום ליום הולכת שנאתו למדינת ישראל וגדלה ומזימותיו לפגוע בה ולהתנכל לה בולטות לעין-כל. אט לאט מצטברות ידיעות על מעשי-תועבה אנטי-ישראליים שלו, עוד לפני שגילה באורח סופי את כל קלפיו. עתה נזכרים בפרשת חטיפת מטוס „אל על“ על ידי חבלנים ערביים, שהטיסו אותו לאלג'יר. וכאשר נזעק כל העולם נגד המעשה הגאנגסטרי הזה ואיגודי הטייסים הבינלאומיים החליטו להחרים את קו-התעופה של אלג'יר אם לא תחזיר ממשלת אלג'יריה את המטוס הישראלי — הכשיל דה-גול את הצעד היעיל של הטייסים על ידי כך שאסר על הטייסים הצרפתיים לקחת חבל במבצע-ההתראה נגד אלג'יר. וזוהי רק דוגמא אחת מגי רבות.

כסיבת התקשחות לבו של נשיא צרפת מונים גורמים שונים אחת — זיקנתו

המופלגת, העושה אותו מיום עיקש יותר ובלתי־נוטה להאזין לדעותיהם של אחרים. מאז ומתמיד היה דה־גול עקשן ועומד על דעתו. אולם באחרונה — מספרים אנשים, הרואים אותו מקרוב והעוקבים אחרי צעדיו — הוא נעשה ממש בלתי־נסבל. אין הוא מסוגל אפילו להקשיב לדעות, העומדות בסתירה לדעתו שלו, והוא יוצא מכליו שעה שמישהו מעזי לערער על דבריו. נוהגו זו שהביא לידי כך, כי בממשלתו אין לו עוד אפילו שר אחד, אשר יעז להוציא בנוכחותו הגה ולהשמיע דבר הסתייגות קל שבקלים. בתוך ממשלתו של דה־גול יושבים שרים, אשר היו שנים ארוכות ידידיה של מדינת ישראל ולא היססו להביע את דעותיהם אלו בפומבי. שר־החוץ הנוכחי שלו, מישל דברה, חתם כמה פעמים על הצהרות פומביות נגד התנועה הפאן־ערבית וטען כי ישראל צודקת במאה אחוז בדרשה חתימת חוזה שלום, שבו יהיו כלולים גבולות בטוחים — אותו איש נעשה עתה דוברו העיקרי של הקו האנטי־ישראלי של דה־גול, ובפרשו את מדיניות נשיאו — הוא מרשה לעצמו להרחיק אף לכת מן ה"בוס" שלו. אגב: אותו מדינאי, מישל דברה, הוא נכדו של רב, (רבה של שטראסבורג) אבל הוא מומר. ועתה הוא מתאמץ להיות "יותר קתולי מן האפיפיור" בדברי־השיטנה שלו נגד מדינתו של העם אשר מקרבו יצא. על כגון זה נאמר אצלנו "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו".

בין מדינאי צרפת ממפלגת הגוליסטים, היה מפורסם מר פומפידו (שכיהן עד לפני כשנה כראש הממשלה, שוחרר מתפקידו ונרמו, כי הוא עתיד לרשת את דה־גול). המדינאי הזה, דעתו לא היתה נוחה מהקו האנטי־ישראלי של ממשלת צרפת, ואפילו באחרונה העז לומר דברי־אפיקורסות. אך הוא נקרא חיש מהר לסדר. מיד "תיקן את דרכיו" והצהיר הצהרה חדשה, שיש בה הזדהות מלאה עם משאלות־לבו של נשיאו. לא סוד הוא שפומפידו שינה את עמדתו מחשש לעתידו.

שר־ההגנה בממשלתו של דה־גול, מר פייר מסמר, ידוע היה כל הזמן כתומך נלהב בישראל. בעזרתו הפעילה קויימו במשך כל השנים הזמנותיה של ישראל לרכישת הנשק מצרפת, ויש המספרים כי כאשר הריח שמתקרבת שעת־משבר, החיש את המשלוחים לישראל. עתה לא רק שמילא פיו מים, אלא שדה־גול שלחחו לארצות ערב למכור מיראזים. כאשר נכתבות השורות הללו — שוהה פייר מסמר בערב־הסעודית, והריחו עמל לשכנע את שליט־המדבר כי טוב לענין הערבי שהמטוסים הצרפתיים — אשר בעזרתם ניצחה ישראל את אויביה במלחמת ששת הימים — ימצאו בידי הערבים.

סיבה נוספת ליחסו העויין למדינת ישראל נעוצה, כידוע זה מכבר, באנטי־אמריקאניות שלו. הגנרל דה־גול טורח טירחה רבה להחליש את מעמדה של ארצות הברית באירופה. בכיוון זה פעל פעולות רבות, החל מגירוש מפקדת נאט"ו מפאריס על פני נסיונות־הגנף לפגוע בדולאר האמריקאני. באיבתו ל"דוד סאם" הרחיק לכת בהתקרבותו לברית־המועצות, והיום הפך פשוטו כמשמעו לאחת הגרורות הסוביטיות. את תוקפנותה של רוסיה כלפי צ'כוסלובאקיה הוא פירש כ"תאונת דרכים", ואילו את פשיטת הקומאנדו של צה"ל בנמל ביירות — כ"קטסטרופה בינלאומית, המקרבת את הסכנה של פרוץ מלחמת־עולם". הדיספרופורציה המשוועת הזאת בתגובותיו מעידה עליו כמה עדים. הוא זועם על ישראל, כי הוא רואה אותה כ"בת חסותה"

של ארצות-הברית. החלטתו של הנשיא-לשעבר ג'ונסון למכור לישראל חמישים אווירונ-פאנטום, הרגיזה את דה-גול יותר מאשר את הערבים. עתה הוא עמל לקבל מחדש סטאטוס של נציג מעצמה גדולה — כפי שהיתה צרפת עד מלחמת העולם השנייה, כמוה כבריטאניה — שבלעדיה אין לסדר שום ענין בזירה הבינלאומית. מטעם זה הוא לוחץ כל הזמן לפגישת ארבע המעצמות להסדר עניני המזרח התיכון. רוסיה הסוביטית עברה בשתיקה על הצעתו זו לפני קרוב לשנתיים אחרי מלחמת ששת הימים. אך נענתה לדה-גול עכשיו, כיוון שהוא עושה את שליחותה, והריהי ששה לצרפו ל"מגין". כלום תסכים וואשינגטון לקפריסות שלו? נשיאה החדש של ארצות הברית מעוניין לשפר את היחסים עם כל מדינות-העולם, וקודם כל עם בנות-הברית המערביות (והרי צרפת היתה במשך דורות ארוכים חלק בלתי-נפרד של העולם המערבי). ויש לשער כי מר ניקסון לא ילך עם דה-גול בקרי, על מנת לא להרחיקו עוד יותר מן "חבורה". אבל ספק רב הוא, אם תהיה ממשלת ארצות-הברית מוכנה לשחק את משחקו של נשיא-צרפת. היא איננה זקוקה לו כלל ועיקר, כדי לבוא בדברים עם הקרמלין. וואשינגטון איננה נזקקת ל"שדכן" בדרך כלל, ולא כל שכן — ל"שדכן" זה שכבר נעשה מועד לדבר עבירה.

צעדיו האפשריים הבאים של דה-גול

בהיות השנאה מפעפעת בלבו, אין ספק שבחוסר-האונים שלו להשיג את מבוקשו, יעבוד מוחו של דה-גול קשה כדי לתכנן אמצעים נוספים נגד היהודים העומדים בדרכו ונגד מדינת ישראל "הסוררת והמורה", שהמרתה את פיו ערב מלחמת ששת הימים ואיננה מתחשבת אף עתה בעצותיו.

בקרב חוגים יהודיים בפאריס וכן במדינת ישראל סבורים, כי הגנרל דה-גול עשוי להפתיע אותנו במספר צעדים בעתיד הנראה לעין, על מנת "ללמד אותנו לקח". בין ההפתעות האפשריות שלו מונים:

- א. הוצאת תקנה הסוגרת את ההסתדרות הציונית בצרפת על כל ענפיה ומוסדותיה. במשטר דמוקראטי לא ייתכן צעד כזה. אולם במסיבות הנוכחיות, כשזכויות האזרח הולכות ומצטמצמות בעקב שיטותיו הדיקטטוריות של הנשיא, אפשר להעלות על הדעת גם סאנקציה בלתי-חוקית כזאת, וכבר יחפשו מחוקקיו דרך נאותה להנחית מהלומה שכזו על ראשה של התנועה הלאומית היהודית.
- ב. הרבה יותר קל יהיה לו לאסור אירגון של חגביות למען ישראל בצרפת. זה מכבר הוא מלא חימה על הרוטשילדים, שאינם מבינים את רמזיו והם מוסיפים לעמוד לימין ישראל ואף להתייצב בראש אוספי הכספים למענה. הגבלות-דביזים חמורות ביותר, כאילו כדי לחזק את מעמדו הרופף של הפראנק הצרפתי, אולם בכוננת-זודן "להכות את ישראל על הכיס" נחשבות לצעד אפשרי מצידו.
- ג. בעוד שבדבריו ובמעשיו הוא מלבה את האנטישמיות ומעורר את היצרים השפלים ביותר של האספסוף, ייתכן כי הוא דווקא יצווה לאסור את העלייה למדינת ישראל מצרפת. אל נכון ידוע לו כי דווקא בשנה ומחצית האחרונות, מן הזמן בו פתח במדיניותו האנטי-ישראלית — חודרת לחוגים רחבים של האוכלוסיה היהודית המחשבה, כי העלייה לארץ ישראל היא הערובה החזקה ביותר לביטחונם האישי,

וכן למעמדם הכלכלי. בעיקר מורגשת התנועה לעלייה בקרב אלפים ורבות של אחינו, יוצאי אלג'יר, אשר פנו למטרופולין, לצרפת, כאשר קיבלו הערבים דהתם עצמאות מידי של דה-גול. נשיא צרפת איננו צריך כלל ליהודים הללו, שישבו בארצו. אולם במסע-העונשין שלו נגד ישראל תיתכן גם אפשרות זו, שימנע ביחוד מן האינטליגנציה היהודית (מבין יהודי אלג'יר ישנו אחוז גדול של בעלי השכלה אקדמאית, שבואם אלינו יוסיף לכוחנו המדעי) יציאה לישראל.

ד. כמה מעסקני היהדות הצרפתית חוששים כבר, כי ביום מן הימים תידרש מהם הצהרה אנטי ישראלית, כפי ששלטונות הקרמלין היו מפעם לפעם דורשים מיהודים סובייטיים כי יסתייגו מן „הציונות האימפריאליסטית ומארץ-ישראל התוקפנית“, וכפי שממשלות ערב נוהגות מאז ומתמיד להכריח את הרבנים והגבאים היהודים להצהיר הצהרות של נאמנות למשטרם, בתוספת דברי-גינאי כלפי הציונות. כבר כיום מעיזים החוגים הרשמיים בפאריס לרמוז, כי הזדהותם של יהודי צרפת עם ישראל עומדת בסתירה לאינטרסים החיוניים של צרפת. אחינו בצרפת ראוים לכבוד ולהוקרה על אשר לא נבהלו עד הנה והם מוסיפים בלי רתיעה ובלו פחד לגנות את מדיניותו של-דה-גול ולהפגין את זיהויים המלא עם המדינה היהודית. אך כלום לא יועמדו במוקדם או במאוחר בפני לחץ כבד, על ידי שיטות הפחדה ואיומים, כדי להדריך את מנוחתם וליטול מהם את הבטחון הנפשי שבו הם שרויים עכשיו?

מיהורים, הפרדות וחלום ההתערבות הצבאית

ה. ההתקפה על העתונות הצרפתית שהיא „מיהדת“, אשר הניעה את רובה להחרים את מסיבת-העתונאים האחרונה של דה-גול, וכן דבריו הרגומים על השפעתם של הישראלים בתוך הצבא הצרפתי — נותנים מקום לחשש, כי אם „לא ישובו מדרכם הרעה“, לא יהיה מנוס מטיהור. יש בתוך מנגנון הממשלה הצרפתית (כגון במשרד-ההגנה) אנשים רבים, החשודים באהדה לציונות ולישראל. בשעתו נערכו גם חקירות, כי פקידים ידועים עקפו את הוראת-החרם ושלחו לישראל סוגים שונים של גשק ותחמושת. כן נמצאים אזהדים רבים של ישראל באמצעי-תקשורת הצרפתיים (העתונות, הראדיו, הטלביזיה, הקולנוע). חרדתם של רבים, כי יופעל לחץ על „בעלי המפעלים הללו להיפטר מן העובדים „בלתי רצויים“, אינה לגמרי בלתי-מבוססת. בעתונות הצרפתית מצויים יהודים בודדים, המשרתים את הערבים בגלוי ובחוצפה, ובפרט אחד מהם אריק רולו, מ„לה מונד“, יהודי יליד מצרים, עבד נרצע לשליטי ערב, שאותו אפשר להשוות אל הראבני אלמר ברגר, מנהל ה„אמריקן קאונסיל פור דזשודאאיזם“ או אלפרד ליליינטאל (שאינו כותב הטורים הללו חייב להציגו בפני קוראים בארצות הברית). אריק רולו, שדלתותיו של הרודן המצרי עבדול גאמל נאצר פתוחות לפניו לרווחה, משרת כל הזמן בעקשנות של מומר-להכעיס את אויביו בנפש. הוא משמיץ בלי הרף את ישראל, מדבר יום מעל עתונו בגנותה, מעליל עלילות ומסית ומדיח. בפרוץ מלחמת ששת הימים עשה אריק רולו בקאהיר והוא דיווח לעתונו בצרפת על „נצחונות מזהירים“ של הצבא המצרי, שעה שכל האוויריה של מצרים כבר הפכה לתל חרבות. נוסף לאריק רולו,

יש עוד יהודי אחד או שנים שהתגייסו לשירותם של הערבים. לעומתו עומדים טובי העתונאים של צרפת עד היום הזה בעוז לצדו של הצדק, והם מוסיפים למתוח בקורת עזה על דה-גול. יש מהם העלולים להיפגע ולאבד את מקור פרנסתם, אם עושר-רצונו של הנשיא הממורמר ימצאו כי אלה מגדישים את הסאה באהדתם לישראל.

ו. במשך עשרים שנות קיום המדינה, הוקמו בצרפת מנגנונים ישראליים, המונים מספר רב של עובדים. השגרירות של ישראל, משלחת-הקניות, שלפי טיבה ומהותה היא די גדולה. נציגויות של משרד המסחר והתעשייה, משרדים של הסוכנות היהודית, מנגנונים לעלייה ולהכנת הקליטה, וכמנהג גוברין יהודאין — שליחים ישראליים, נציגיהן של מפלגות ובאי-כוח של מוסדות וגופים רשמיים. עדיין לא פגעו בכל אלה לרעה. אולם באווירה של שיטנה וחיפוש מומין בישראל, חשים כבר עתה רבים מן הישראלים לא בנוח בצרפת, השורצת ערבים מועדפים והמלאה נציגויות דפלומאטיות של מדינות מושלמות רבות, שכל משרדי הממשלה בפאריס פתוחים לפניהם והריהם מתקבלים בהם כאורחים רצויים ביותר. כמה וכמה נציגים של גופים ישראליים וציונים מירושלים, שעמדו לצאת באחרונה לשליחויות בצרפת, ביטלו את נסיעותיהם מחמת הרוח הרעה הנושבת היום על גדות הסינה. וכבר מתהלכות שמועות כי הטרדות הישראליים הללו על ידי המשטרה (או המשטרה החשאית), הן אחד הצעדים הקרובים ביותר של השלטונות המקומיים, כדי שירגישו היהודים כי חלף "ירח-הדבש" שלהם.

ז. יש המרחיקים לכת וטוענים כי אם יוכח הגנרל דה-גול בקרוב, שמאמציו ל"הביא את הישראלים לידי תבונה" — אצלו, משמעו של דבר, ישראל תיסוג תיכף ומיד מכל השטחים שצבאנו כבש ושיחרר — יכשלו, ולית מאן דפליג כי יכשלו, הרי יחליט על סנקציות נוספות נגדנו. אחת מן הסאנקציות החדשות תהיה, כפי שחוששים, ניתוק הכבל התתימי, המקשר את ישראל עם העולם דרך צרפת. בתנאים נורמאליים, לא היה שום אדם בריא בשכלו מעלה על הדעת כי כוונה שטנית כזו יכולה לצמוח במוחו של אדם כל שהוא. אך בתרונו התהומי של דה-גול נגד ישראל, אין מוציאים אפילו אפשרות כזו מכלל חשבון.

ח. חלומי המרחיק-לכת, של נשיא צרפת הוא, כי יזכה לשלוח צבא צרפתי לאחת מארצות האיזור (ובמקרה זה, ללבנון), כביכול כדי להגן עליה מפני "תוקפנות ישראלית", ובהזדמנות זאת כבר יצליח צבאו לעשות סדר בתוך ישראל ולהעניש אותה על "האגרסיביות" שלה נגד הערבים "שוחרי השלום". בדרך כלל, אין דה-גול מגלה יחס של כבוד אל האומות המאוחדות. אבל אם אפשר להשתמש בהן (ובמקרה דגן — במועצת הבטחון) כדי לעשות חשבון עם מדינתם של היהודים, לא יהסס להשתמש בגוף זה, שהוא שנוא עליו, כפי שכבר הוכיח פעמים אחדות. הוא משתעשע בתקווה כי מועצת-הביטחון, בהרכבה החדש שהוא ברוב פרו-ערבי ואנטי-ישראלי, תפרש פירוש של ממש כרצונו שלו את ההחלטה מיום ה-22 בנובמבר 1967, ואז יוכלו חייליו (אולי בשיתוף עם צבאות סובייטיים) לכפות על ישראל את ביצוע ההחלטה, משמע שהוא ינסה בכוח להוציא את צה"ל מעמדויתה.

מען יצא מתוק

בשבוע שבו החליט הנגדל דהגול על האמבארגו הטוטאלי על ישראל, גם על משלוח חלקי-החילוף לאירונים שלנו מתוצרת צרפת, מתוך אמונה כי על ידי כך יקרקע את חיל-האוויר של ישראל ויהיה נתון כולו לחסדיהם של הצבאות הערביים — באותו שבוע נחנכה בבית שמש, שבפרוזדור ירושלים, פתיחת בית-החרושת למנועים של תעשיית-האוויריה הצרפתי היהודי שידלובסקי. אין דבר המעיד יותר על כשלונו של נשיא צרפת להנחית עלינו מהלומת-מוות מחד והמעיד מאידך על הסולידאריות היהודית — מאשר מקרה זה, חנוכת המפעל של שידלובסקי. הטכס הגאה, שבו השתתף ראש ממשלתנו, היה מיפגן האחוה היהודית. ומר שידלובסקי (שהביא מפאריז להגיגה אורחים חשובים ביותר מבין אנשי-הצבא והתעשייה האווירית הצרפתית) השתדל להוסיף להגיגה מימד גוסף — של ידידות צרפתי-ישראל, שעל אפו ועל חמתו של הגנרל דהגול תוסיף להתקיים ולהתפתח. אבל חשוב ביותר היה המימד השלישי שהודגם בפתיחת בית החרושת הזה בישראל — המאמץ שנעשה על ידינו לייצר בעצמנו את הדרוש לנו לחישול בטחוננו. חסד עשה עמנו הגנרל דהגול לפני שנה וחצי, כאשר נקט בצעדים הראשונים של האמבארגו — עד כמה שהדבר לא יצלל כפרדוקס — כי הוא הניע את המדע הישראלי להתגייס במלוא כוחו, כדי לפתח במקום כלים רבים, שעד הנה היינו צריכים ליבואם מחוץ לארץ. סוד בטחוני הוא במידה ידועה ואי אפשר לגלותו. אולם המוח היהודי שהתרכז כבר במדינת ישראל והמקבל בלי הרף תגבורת מבין בעלי השכלה אקדמאית יהודים מחו"ל (ביניהם יש לכלול מספר ניכר של מהנדסים ישראלים „שירדו“ לפני כמה שנים לפזורה, ועתה חזרו לביתה), מוכיח עתה את מלוא-יכולתו, את יומתו, את כוח-המצאתו, את שקידתו ומסירותו הלאומית. הלב מתרונן לשמוע על ההתקדמות הענקית אשר חלה בפיתוח כלי-הבטחון שלנו במשך התקופה הקצרה, מזמן מלחמת ששת הימים ועד היום הזה.

ודאי שעדיין אין אנו מסוגלים לספק במו ידינו את הכלים הגדולים החיוניים לקיומנו. לשם כך עוד נזדקק מספר שנים לעזרתם של הידידים, ובראש וראשונה — לארצות-הברית. אולם פריטים חשובים לאין-מספר ממכשירי התגוננותנו שבהם היינו תלויים באימפורט מחוץ לארץ, נוצרים עתה אצלנו. ומהם לא רק שהם מספקים את צרכינו, אלא שאנו מסוגלים כבר גם לייצא לארצות חוץ ולהכניס תמורתן מטבע „קשה“.

בסיכומי של דבר, נשיא צרפת הרע לנו מאד, ועודו תורש מזימות אפילו רבות נגדנו. אין ספק, כי כל „מזימות“ תהיינה לאל וכל עצותיו תופרנה. אולם לטווח רחוק תצמח ממעשה-האון שלו ברכה רבה לישראל.

אלפים שנה למינוי הלל הזקן לנשיאות

מאת ד"ר שמחה בנימין חוניג

מוגש כאות ברכה והוקרה לד"ר שמואל בלקין שליט"א למלאות כ"ה שנה להתמנותו כנשיא ישיבהאוניברסיטה

בערב פסח תשכ"ט (1969) תתחיל שנת האלפים למינוי הלל למשרה הרמה של נשיא בית-דין הגדול בירושלים. מאורע זה קרה ב"ד ניסן שנת 31 לפני ספירת הנצורים*. השיבותו של המאורע בכך שמאותו יום עלתה קרנה של היהדות הרבנית, ונצחונה של שיטת הפרושים וההלכה. דרכי הבנת התורה, צביונה, התפתחות שיטות רבות ומנהגים הנהוגים ביהדות כיום, המבוססים על תיאום בין התורה למציאות היומיומיות — כל אלה נובעים מהמאורע הנכבד שחל באותו יום.

המאורע

הספור על התמנותו של הלל נמסר במלואו בכמה מקורות, ביניהם ראש פרק ו' במסכת פסחים (בבלי¹).

«תנו רבנן הלכה זו נתעלמה מבני בתירה פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו להן אדם אחד יש שעלה מבבל והילל תבבלי שמו ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע... וקראו לו... אמר להן... מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם והיה דורש כל היום בהילכות פסח וכו'...»

התאריך

כיצד נוכיח כי זהו אמנם התאריך הנכון? לפי המקובל במסורת, חורבן בית שני אירע בשנת ג'תתכ"ט². כך כותב ר' אברהם אבן דאוד הלוי ב«ספר הקבלה» שלו: וחרב בית המקדש בשנת ג'תתכ"ט. יוספוס מציין שהחורבן אירע בשנה השניה לאספסיינוס³. טקיטוס מוסר ששלטונו של קיסר זה החל ב-19 בדצמבר שנת 69⁴. ב-1 בינואר שנת 70 החלה, אם כן, שנתו השניה של אספסיינוס. מכאן שחורבן הבית חל באוגוסט שנת 70.

כיון שהשנה העברית ג'תתכ"ט החלה בסתיו (תשרי), תקבע המסורת כי החורבן חל בחודש אב שנת 69. אבל תאריך זה אינו מתאשר על-ידי שאר המקורות. מכיון ששנת 69-70 לספירה הכללית מקבילה לשנת ג'תת"ל למנינו, התאריך המדויק הוא אוגוסט 70, המקביל לחודש אב שנת ג'תת"ל. יתר על כן, לפי המקורות היתה שנת החורבן «מוצאי שביעית»⁵. שנת ג'תתכ"ט היתה שנת שמיטה (3829 מתחלק לשבע). מכאן, ששנת ג'תת"ל היתה «מוצאי שביעית».

דבר זה ניתן להוכחה גם בדרך אחרת.

* פרופ' ש. ז. צייטלין כבר סימן תאריך זה במאמריו על הלל. ראה הערה 41 למטה.

לפי המקורות, בא רבן יוחנן בן-זכאי לפני אספסיינוס⁶⁸. בסתיו שנת 68 החל אספסיינוס את התקפתו על ירושלים, ודחה את המשכה בהגיע אליו הידיעה על מות גירון קיסר. אספסיינוס הוכרז לקיסר ביולי 69 ביהודה. מכאן, שפגישתו עם רבן יוחנן בן זכאי חלה זמן מועט לפני יולי 69. בפגישתם «אמר ליה רבן יוחנן: תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל» — דהיינו, בני משפחתו של רבן שמעון בן גמליאל. אך אספסיינוס לא יכול לעשות דבר בענין זה בגלל המלחמה ההרסנית. וכך מספר יוספוס⁶⁹:

... יתר על כן, בשאר חלקי יהודה, כנופיות הגזלנים, שעד כה היו שקטות, החלו להתעורר לפעולה... למעשה, לא היה חלק ביהודה שלא השתתף בהרס הבירה. על תהליכים אלה נודע לאספסיינוס מפי עריקים.

... אספסיינוס, מתוך רחמים על גורלם המר, חילק את מחנהו, לכאורה כדי לכבוש את ירושלים במצור, אך למעשה כדי לשחררה ממצור.

ריב"ז בבקשתו להציל את משפחת רבן גמליאל, לא התכוון דוקא לבן, לרבן גמליאל דיבנה, כיון שהאב רשב"ג עדין חי. הוא נמנה במקורותינו בין עשרת הזוגי מלכות. מתי נהרג? ההיה זה לפני פגישת רבן יוחנן בן זכאי ואספסיינוס, דהיינו לפני יולי 69, או לאחר מכן? התשובה לשאלה זו חשובה להבהרת המסורת התלמודית האומרת שבית הלל, כלומר — «הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאתן בפני הבית מאה שנה»⁷⁰.

כדי להבין זאת, יש לסקור כמה מהמאורעות הבולטים של שנות המלחמה האחרונות.

בשנת 65 לספירה (ו' כסלו, 25 בנובמבר) נחלו היהודים נצחון על המצביא הרומי קסטיוס⁷¹. כתוצאה מכך הוקמה הממשלה הזמנית⁷² בכ"ח טבת (ראשית ינואר 66), ובראשה עמדו חנן בן חנן הכהן הגדול⁷³ ורבן שמעון בן גמליאל⁷⁴. ב-20 ביולי שנת 67 נפלה ידפת ויוספוס ערק⁷⁵. בעקבות זאת הפילו הקנאים⁷⁶, בעזרת האדומים, את השלטון הזמני. הם בחרו כהן גדול ע"י הפלת גורל⁷⁷. ארגנו בתי-דין משלהם⁷⁸, והוציאו להורג נכבדים רבים שנאשמו «בהסגרת המדינה לרומאים ובקיום קשרים בוגדניים עם אספסיינוס»⁷⁹. בכללם היו חנן הכהן הגדול, יהושע בן גמלא⁸⁰ ואחרים.

יוספוס מזכיר את רבן שמעון בן גמליאל כאחד ממנהיגי הממשלה הזמנית, אך אין הוא מזכירו בהביאו את הספור על רצח חנן הכהן הגדול⁸¹. מקרי רצח אלה אירעו בחדשים האחרונים של שנת 67. יוסיפון, לעומת זאת, מזכיר את מותו של רבן שמעון בן גמליאל⁸². מענין לציין כי בקטע מאוחר שגוסף למגילת תענית מובא יום כ"ה סיון כתאריך ההוצאה להורג⁸³. בספר הקבלה⁸⁴ נמסר מאורע טראגי זה בלא תאריך מדויק רק כדבר שאירע בשנת החורבן. לפיו היתה זו שנת ג'תתכ"ט לבריאת העולם.

לא יתכן לקבוע שרבן שמעון בן גמליאל נהרג בידי הקנאים יחד עם חנן, דהיינו בשנת 67. גם לפי הדעה המסורתית ברור שאישים אלו הומתו בתאריכים שונים⁸⁵. אין ספק כי בשעה ששטח רבן יוחנן בן זכאי את בקשתו לפני אספסיינוס, עוד היה רבן שמעון בן גמליאל בחיים. זה היה בערך ביולי 69.

הזכרנו לעיל המסורת המציינת ש"הלל ושמעון, גמליאל ושמעון, נהגו נשיאתן בפני הבית מאה שנה". באותו מקום בברייתא במס' שבת טו, א ובמס' ע"ז, ה, א נמנים מאורעות נוספים שקרו "עד שלא חרב הבית" (ע). נשאלת השאלה, מה הסיבה לשנוי הלשון? אולי כדי להורות כי הושלמו מאה שנה בעוד בית המקדש קיים, כלומר, בניסן תת"ל (באביב 70) כיון שהחורבן עצמו אירע בשלהי שנת ג'תת"ל (ק"ץ 70).

אם כך הדבר, "בפני הבית מאה שנה" פירושו יהיה: בהתחלת ג'תת"ל, בעוד המקדש קיים, ואז מלאו מאה שנה לנשיאות בית הלל. שנת המאה התחילה בניסן ג'תתכ"ט (אביב 69), מכאן שהשנה הראשונה למנין הנשיאות של הלל הזקן היתה ג'תש"ל (31-32 לפני המנין הכללי). במלים אחרות, הלל נתמנה לנשיא באביב שנת ג'תש"ל (אפס מציין התחלה) ומאה השנים הושלמו בניסן ג'תת"ל (70 לספירה). רבן שמעון בן גמליאל עוד היה בחיים בניסן 69 כשהתחילה שנת המאה לנשיאות — תתכ"ט. הוא נהרג חודשים אחדים לאחר מכן.

חשוב לקבוע מה היתה שנת ג'תש"ל לפי הלוח היוליאני (ע). אנו משתמשים בלוח היוליאני המקובל, ומונים את השנים אחרנית («לפני הספירה»). מניין זו קובע שנת אפס בין השנים «לפני הספירה» ובין השנים «לספירה». שנה כזאת אינה נמצאת בחישוב שלנו. יש לזכור דבר זה בבואנו לקבוע כמה זמן עבר בין מאורעות שחלו «לפני הספירה» ו«לספירה». השיטה הקלה ביותר היא כנהוג בחישובים אסטרונומיים: שנת 1 לפני הספירה = שנת אפס. שנת 2 לפנה"ס = 1, וכן הלאה. למשל: (ע)

אסטרונומי		היסטורי
+ 2	=	2 לספירה
+ 1	=	1 לספירה
0	=	1 לפני הספירה
- 1	=	2 לפני הספירה

לכן:

$$-30 = 31 \text{ לפני הספירה}$$

כיון שחורבן הבית היה ב-70+ ותקופת הנשיאות נמשכה מאה שנה, השנה האסטרונומית הראשונה לנשיאות בית הלל היתה -30, המקבילה ל-31 לפנה"ס. שנת ג'תש"ל מקבילה ל-31-32 לפנה"ס.

שנת ג'תש"ס לבריאת העולם היא שנת 1-2 לספירה; ג'תשנ"ט היא שנת 2-3 לפני הספירה. מכאן ששלושים שנה לפני הספירה, שנת מינוי הלל, תהא שנת ג'תש"ל ליצירה, המקבילה לשנת 31-32 לפנה"ס. ניסן ג'תש"ל היה ניסן שחל בשנת 31 לפנה"ס.

התאריך המדויק

שנת מינויו של הלל חלה בערב שביעית (שמיטה). בכך אין ספק, כיון ששנת 37-38 לפנה"ס היתה שנת שמיטה, כפי שמוסר יוספוס בתארו את כבוש ירושלים בידי הורדוס באותה שנה (ע). שנה זו היתה שנת תשכ"ד (3724 נחלק לשבע)

ק"ה שנים או ט"ו מחזורי שמיטה לפני החורבן. שנת השמיטה הבאה היתה 30-31 לפנה"ס. לפי זה, 36-37 לפנה"ס היתה השנה הראשונה במחזור השמיטה; 35-36 — השניה; 33-34 — הרביעית; 31-32 — הששית. ז.א., השנה שלפני השמיטה או ערב שביעית. שנים אלה — שניה, רביעית וששית במחזור השמיטה — היו תמיד בנות י"ג חודש, דהיינו נוסף להן אדר-שני. שיטה זו הלכה בעקבות מחזור שמונה השנים היווני, שבו נוספו תמיד שלושה חדשים כדי להתאים את שנת הירח לשנת השמש²⁹.

ראוי לזכור כי „השלטון הרומי לא כפה את הלוח הרשמי על ערים יווניות ועל עמי המזרח (כגון היהודים) שסרבו להפרד משיטתם המונה את השנים לפי הירח והשמש”³⁰. לפי המסורת „אין מעברין לא בשביעית ולא במוצאי שביעית. אמיתי רגילין לעבר בערבי שביעית”³¹. כיון ששנת 31-32 לפנה"ס ג'תש"ל, היתה שנה ששית במחזור השמיטה, היתה זו השנה מעוברת.

כיון שהעבור בזמן בית שני נעשה רק ע"פ עדים וראייה ולא לפי לוח קבוע, הוסיפו בית-דין חודש כדי שפסח יחול באביב³². באותה שנה חל י"ד ניסן בשבת. כיון שהלל מזכיר מה שנמסר לו מפי שמעיה ואבטליון מוריו³³, בודאי התכוון להסתמך על מקרה דומה שקרה בימיהם, דהיינו שי"ד בניסן חל בשבת. מתי שימשו שמעיה ואבטליון? יוספוס מוסר כי בעת המצור על ירושלים יעצו „סמיעס” ותלמידו פוליון לתושבים להכיר בהורדוס³⁴. היה זה בשנת 37-38, שנת שמיטה. הורדוס נעשה מלך ביום רביעי, עשרה בטבת (13 או 14 בינואר) שנת 37 לפנה"ס. יתכן כי יש לזהות את „סמיעס” עם שמעיה³⁵. חכם זה השתתף במשפט הורדוס ב-47 לפנה"ס³⁶. עוד נמסר שהעם חלק כבוד למורים האלה יותר מלכהן הגדול³⁷. יתכן שהכוונה לכהן הגדול חנמאל המצרי, שנתמנה ע"י הורדוס³⁸, תיכף לעלייתו לשלטון, העם, כנראה, העדיף את המנהיגים הדתיים של בית-הדין הגדול על פני הכהן הגדול, זמן מה לאחר מכן, בודאי לאתר פטירת שני גדולי-הדור אלה שהיו חביבים על הורדוס, הוא מינה את בני בתירה. הדבר אירע לערך ב-34 לפנה"ס.

בזמן נשיאתם של שמעיה ואבטליון קרה שי"ד ניסן חל בשבת. ניתן להניח כי הלל היה תלמידם משנת 47 לפנה"ס, בעלותו מבבל³⁹, וכך הכיר את שמוש הלוח בארץ-ישראל. לבני בתירה שנתמנו ע"י הורדוס לא היה נסיון זה ולא ידעו על המקרה הנ"ל. וכך, בשעה שבניסן שנת 31 לפנה"ס, בשנה שלפני שנת השמיטה, אירע מקרה כזה, הם היו חדלי אונים ולא ידעו מה להשיב. ואז נקרא הלל לשמש כנשיא.

עם זאת, יש מסורת אחרת ולפיה ניתן, לכאורה, לערער על התאריך המוצע לעליית הלל — שנת 31 לפנה"ס. יתכן לטעון כי הסנהדרין הגדולה חדלה לשמש ארבע שנים לפני החורבן⁴⁰ כלומר בשנת 66 לספירה, ולפי זה התאריך במקור „בפני הבית מאה שנה” יהיה 35 לפני הספירה, ז"א שנת תשכ"ו. לכאורה תאריך זה מתאים אף הוא, כי גם שנה זו היתה מעוברת, וארבעה-עשר עשוי היה לחול בשבת, או כדומה לשנת 31 לפנה"ס⁴¹.

מכ"מ אין סתירה. ענין „ארבע שנים עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרין”

קשור להקמת הממשלה החדשה בשנת 66 ובטול השלטון המקורי ובתי-הדין שלו" בתחלת המלחמה. אח"כ הקימו הקנאים בשנת 67 בתי-משפט משלהם. מצד שני, המקור המדבר על "נהגו נשיאתן בפני הבית מאה שנה" נוגע למוסד הנשיאות ולא לבית דין. גם בלי בית-דין הוכרה נשיאות בית הלל כהנהגה הרוחנית של העם היהודי. יוספוס מזכיר במיוחד את שמעון בן גמליאל כאישיות חשובה בין מנהיגי הפרושים. עם זה ביקש ריב"ז המשכת שושילתא דר"ג. כיון שכך אין אנו יכולים לבאר שהתחלת מאה השנה היתה ב-35 לפנה"ס, היא שנת עלייתו של הלל. הנכון הוא 31 לפנה"ס — ג'תש"ל ליצירה.

החשבון המתמטי

בשום אופן אין לחשוב את שנת 1970, במקום 1969, כשנת מלאת אלפים שנה למנוי הלל הזקן. השערה זו מבוססת על חישוב מתמטי:

מאה שנה לפני ג'תת"ל — שנת החורבן — היא שנת ג'תש"ל, וזו היתה, אם כן, שנת מנויו של הלל. מכאן ששנת היובל היא ה'תש"ל; כלומר, תאריך היובל — זמן לזכר עליתו — הוא ניסן תש"ל (1970 — 5730)!

אבל חישוב זה מוטעה הוא מטעם שבניסן ג'תת"ל (3830) חל כבר סוף "מאה שנה". וע"כ אם נחוג את היובל בניסן ה'תש"ל (5730) יהיה זה אך זרק סוף הזמן ולא שום זכר להתחלת משרתו ועליתו של הלל!

מאידך גיסא, שנת ג'תתכ"ט, שרבים סוברים כי לפי המסורת היא שנת החורבן, תעיד גם היא, לכאורה, כי "מאה שנה" לפני כן היא שנת ג'תשכ"ט. זאת אומרת, שלפי מסורת זו היובל חל בניסן ה'תשכ"ט.

גם השערה זו מופרכת. כפי שהראינו, החורבן חל, כפי שנמסר במקורות, לאחר השלמת "מאה שנה בפני הבית". מכאן, אם נקבל את שנת תתכ"ט (3829) כשנת החורבן אז שנת תתכ"ח (3828) היתה "שנת המאה" למינוי הלל, ועליתו היתה בשנת תשכ"ח (3728)? אם כן, למה לא זכרנו את המאורע הגדול הזה, לכל הפחות קודם או בזמן ניסן תשכ"ח (5728) בשנה שעברה, ב-1968?

כפי שהדגשנו, התאריך ההיסטורי האמתי לראשית פעולתו של הלל כנשיא היה ניסן ג'תש"ל. לפי זה ניסן ה'תשכ"ט הוא הזמן הנכון לציון היובל למאורע נכבד זה. תאריך זה מתקבל הן לפי החישוב המתמטי, הן לפי החישוב האסטרונומי והכרונולוגי.

הרקע ההיסטורי ניתן לסיכום:

לשנות היצירה	לפסה"נ	המאורע
3724	37	כבוש ירושלים ע"י הורדוס בשנת השמיטה
3730 ניסן	31	הלל נתמנה לנשיאות בערב שביעית
3731	30	הלל השלים שנה ראשונה לנשיאות
לאחר סה"נ		
3829 ניסן	69	התחלת שנת המאה (היובל) של נשיאות בית-הלל
3830 ניסן	70	השלמת מאה שנות נשיאות
3830 אב	70	חורבן בית-שני (מוצאי שביעית)

996	4729	התחלת שנת האלף
970	4730	השלמת שנת האלף
לכן: —		
1969	5729	י"ד ניסן 1969
1970	5730	ניסן 1970

התחלת שנת האלפים לנשיאות הלל
השלמת שנת האלפים

היום הראוי לציון התחלת יובל זה — י"ד ניסן — הוא יום חג קרבן־הפסח הנקרא כיום ערב פסח — הל השנה ה'תשכ"ט (5729) ביום רביעי, 2 באפריל 1969. ראוי שהעולם היהודי יציין מאורע זה כי הלל הוא אשר חיזק את אשיות רוח עמנו, כמו שזכר⁴⁸):

שבתחילה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה. חזרה ונשתכחה עלה הלל מבבל ויסדה. עליו נאמר⁴⁹): יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבנו אלא שאין דורו זכאי לכך. נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן. עלינו להקדיש שנה זו — מערב פסח תשכ"ט (1969) עד ערב פסח תשל" (1970), כשנת עלית הלל הזקן לנשיאות.

בימינו אלה, כשמקום הבית ביד ישראל, אחרי שבות אלף ותשע מאות שנה, זכאי הדור ליתן עין בהלל הזקן ולציין את זכרון עלייתו לנשיאות כמאורע גדול ומכריע בדיני הרוחניים בארץ ובתפוצות.

(1) פסחים סו, א; תוספי פ"ד.
(2) ע' תוספות ע"ז ט, א, הא מאן דלא ידע... כי לפי זה יהיה שקר מה שנהוג בפי העולם לומר קעב לאחר החורבן (3828) נשלמו ארבעת אלפים ולא היה להם לומר אלא קעא למנין. עוד, בספר צמח דוד נמצא: תשכ"ח — הלל ושמואי קבלו משמיעה ואבטליון, וגם — חורבן בית שני בעו"ה היה ע"י טיטוס בשנת ג' אלפים תתכ"ח ליצירה בשנת ת"ך ע"פ דעת רז"ל. תאריכים אלה מוטעים. עיין מאמרי Edgar Frank, "A perplexing Passage from Maimonides," *JQR*, XXVII, Oct. 1946 p. 149 ff. and S. Zeitlin "A note on the Chronology of the Destruction of the Second Temple," *Ibid*, p. 165 ff; *Idem*, *Megillat Taanit*, p. 32, note 71.

(3) מלחמות ה, 269.
(4) היסטוריה ג, סד, סז.
(5) סדר עולם רבא, פרק ל: כשחרב הבית בראשונה אותו היום מוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתו של יהורב היתה ותשעה באב היה וכן בשנייה. ע' תענית כט, א; ערכין יא, ב.
(6) גיטין נו, ב.
(7) מלחמות ד, 405.
(8) שבת טו, א.
(9) מלחמות ב, 555. ראה ש. ז. צייטלין, קורות בית שני (באנגלית) II, 425, הערה 77.
(10) מלחמות ב, 564. ר' מגילת תענית (שבת כ"ח); עיין ש. ז. צייטלין, מגילת תענית, 105.
(11) מלחמות ד, 159. שם נזכרים גם גוריון בן יוסף וישוע בן גמלא.
(12) חיי יוסיפוס 190.
(13) מלחמות ג, 339.
(14) שריהם היו אלעזר בן שמעון וזכריה בן אבקלוס. ראה מלחמות ד, 225; ז, 5 וגם גיטין נו, א.
(15) מלחמות ד, 155. גם תוספי יומא א. ר' Derenbourg, *Essai*, 269.
(16) מלחמות ד, 335.
(17) מלחמות ד, 337.

- (18) מלחמות ד, 314 ; 358. עיין גם יוסיפון, פרק פ. במלחמות גרשם יהושע בן גמלא כ"ג השני לחנני". ראה בבא בתרא כא, א ; יבמות ה, ה.
- (19) ראה Derenbourg, 270.
- (20) פרק צו : "ובעת ההיא נהרג רשב"ג".
- (21) "בכ"ה בו נהרג רשב"ג... ור' חגיגה סגן הכהנים". יש לזהות חגיגה עם חנן בן חנן.
- (22) סוף פרק ב : וחרב בית המקדש בשנת ג'תתכ"ט ונהרג ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג ורשב"ג הזקן והוא היה נשיא.
- (23) עיין י. קלוזנר, היסטוריה ה, 217 שכותב : שהקנאים הרגו גם את רבן שמעון בן גמליאל ביחד עם חנן וישוע ויוסף בן גוריון חבריו לא שמענו וכו'.
- (24) ראה סדר הזוורות 124 : ורבן שמעון השני בן ר"ג הזקן נשיא ישראל הראשון בעשרה הרוגי מלכות נהרג בשעת החורבן גם חגיגה סגן הכהנים... ושגגה יצא מלפני המחבר הסליחה "אלה אוכרה" שגראה מתוכה כאילו היו בזמן אחד... שלא היו בזמן אחד. גם רבנו בחיי על התורה, בראשית (מקץ), מד, טו : ויש לך לדעת שלא היו בזמן אחד ולא גדונו כולן ביחד.
- (25) כגון "קי"פ שנה עד שלא חרב הבית פשטה המלכות על ישראל", ועוד.
26. E.J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, Cornell University Press p. 90.
27. Cf. Jack Finegan, *Handbook of Biblical Chronology*, Princeton 1964, p. 133 sec. 221. *Ibid*, Table 25.
- (28) קדמוניות יד, טז, ב : כי זאת היתה שנת השמיטה.
- (29) ראה לעיל, ביקרמן, 23.
- (30) ביקרמן, 89.
- (31) ירושל' סנהדרין יח, ד.
- (32) עדויות ז, ז : הם העידו שמעברין את השנה בכל אדר.
- (33) פסחים טו, א.
- (34) קדמוניות טו, א, א.
- (35)
35. S. Zeitlin, Sameas and Pollion, in *Journal of Jewish Lore and Philosophy* 1919, pp. 61, 67.
- (36) קדמוניות יד, ט (177).
- (37) יומא עא, ב.
- (38) קדמוניות יד, א, ג. ראה גם משנה פרה ג, ה.
- (39) יומא לה, ב ; תוספ' נגעים א.
- (40) ראה ש. ב. הוניג, סנהדרין גדולה, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"א, עמ' 127 : "יחכן שבתחילה היה כתוב "ארבע שנים" או בסימני קיצור ארבע' שני וזה נתפרש אחר כך כ"ארבעים" מכיון שמספר, ארבעים' מספר עגול ומקובל היה לדברים שונים ללא בסיס היסטורי דוקא".
- (41) עיין מאמרו של ש. ז. צייטלין "על הלל ומדרשו" בספרו על בית שני, ח"ב, עמ' 106
- (42) מלחמות ד, 223. יוחנן מגוש-חלב מאשים את הממשלה בביטול החוקים ובתי-הדין.
- (43) סוכה כ, א.
- (44) סנהדרין יא, א.

יומן גיטו ורשה*

מאת ה. א. קפלן

בין החיים והמוות

השבוע קרה במשפחתי מקרה אסון בלתי שכיח ורגיל: אחות אשתי ובעלה מתו בשבוע אחד: הבעל ביום ב' והאלמנה ביום ה'. בחייהם לא היה שלום אידיאלי בין בעלי הזוג. בא ה"מנהיג" כאהרן הכהן בשעתו, להבדיל בין טהור לטמא, והשלום ביניהם: יסורים מסוג אחד פגעו בהם, יסורי רעב ועוני, והעבירות את שניהם במשך שלושה ימים לעולם האמת. מקרים כאלה נעשו לחזיון רגיל בגיטו: יש אפילו ששני בעלי הזוג מתים ביום אחד או בשעה אחת והנאהבים והנעימים בחייהם גם במותם אינם נפרדים. כל בני הגיטו, אפילו הבריאים לע"ע והבהולים על ממונם ועסקיהם, נעשו מועמדים למוות. כמעט שסרה המחיצה שהבדילה בין החיים למוות. כל אחד רואה את המוות בעיני רוחו ומהבחינה הפסיכולוגית נעשה קרוב אליו. אם לא עכשיו — כך חושד כל אחד מבני הגיטו — יבוא אלי מחר או מחרתיים. יש שאני רואה המונים, המונים המתעסקים בעניני החיים ורצים "לעסקיהם", ואז תתגב מחשבה בלבי: האומללים! אינם יודעים ואינם מרגישים, שכבר נידונו למוות. אחדים יקדימו ואחדים יאחרו; אבל גורל אחד צפוי לכולם: גורל הכליון והאפיסה האטית; גורל של חיים ההולכים וכבים כנר על ידי מיעוט חלב. היו ימים שהטראנספר מן החיים למוות היה תהליך קשה שמראשית התהוותו עד בוא לידי קיצו עבר זמן ארוך. היהודי היה קשור אל החיים בעבותות חזקות; קשה היתה עליו פרידתו מהם. את המוות יראו; הדמיון העממי עטר את המוות באגדות ובדיות מבהילות. אפילו למאמינים היה העולם שאחרי המוות עולם זר ורחוק. ידעו שיבוא; אבל הרחיקו את בואו.

להיכן עתה!

נתידדנו עם צללי השאול. ידנו האחת מושטה לחיים וחברתה — למוות. היום אתה חי ומחר בקבר. כי עוד בחיינו אנחנו הצאי־מתים, על כל צעד ושעל אתה פוגש בשלדים חיים שעור מתוח עליהם; לפניך — רבבות איש עם פנים נפוחים מרעב, הלא המה הפנים הרחבים "והמזהירים", שהמים תופסים בהם את מקום החלב והשומן וממתחים את העור ונותנים להם "ברק ויופי". בני אדם כאלה נמצאים תמיד בתחום החיים והמוות שפעם הם נוטים לצד החיים ופעם לצד המוות; ולכן — יש שצד אחד מכריע ויש — שהצד שכנגד מכריע, וההכרעה לאחד הצדדים הוא דבר שבמקרה.

עם בגסיפתו

שכן היה לי בחצרי שאני גר בו ודוב שמו, איש חסיד בעל אשה ובנים שתפס דירה רטובה ומלאה טחב במרתף שמתחת לדירתו. היה מחוסר פרנסה והעוני

* ראה "בצרון", חוברת ב', כרך ג'ט, כסלויטבת, תשכ"ט. הפרקים האלה מן היומן לא הופיעו עדיין והומצאו לנו עלידי ד"ר אברהם י. כ"ץ.

כבר ייבש את לשד עצמותיו. כפעם בפעם הייתי פוגש בו והרגשתי בו שמצד אחד פניו "הוטבו": התרחבו והבריקו; ומצד שני הוא חסר-אונים לעמוד על רגליו ואפילו בשעה שהוא הולך במקום מישור הוא צועד בצידי הדרך ונשען על כותל. לא חשדתי שהוא מזה רעב. פעם פגשתיו בחצר לפנות ערב וברכנו זה את זה בשלום — למחר בבוקר פרצה בתו אל דירתני בקול בוכים: בלילה אבא מת!! אף אנחה לא השמיע. שכב לישון ויישן שנת נצח. בבוקר ראו בני משפחתו והנהו — מת. וככה מאות איש בכל יום. מהחיים למוות לא רבה הדרך. חוץ מזה נמצא המוות בראש חוצות הגיטו. כמעט בכל רחוב תמצא משרד ללויות כשהוא תחוב בין הרבה חנויות אחרות למכולת ולמעשה אופה, ועל יד פתחו אצל המדרכה עגלה שחורה להעברת מתים עם ארון קרשים על מכסהו. היה זה לעסק המעסיק אלפי ידים ומביא רווחים גדולים לבעליהם. מ. פינקרט איננו היחידי. רבים כמוהו סללו להם דרך לעולם האמת ומתחיים אתו.

נגוזה המסתוריות של המוות, שאפילו בבואו היה גנוז בחרי חדרים ואת קרבנותיו היו מצניעים מכורכים בבגדים לבנים ומכוסים שחורים. בגיטו אתה רואה את המוות ומתו בכל יום ובכל עת ובכל שעה בכל פינה שאתה פונה. המשרדים ללויות מעבירים מתים כמו שמעבירים סחורות. השוט מצליף כפעם בפעם על גב הסוס כדי שימהר את דרכו. העסק דורש את שלו: לגבי רווחים אין סנטימנטים. לאחר שוירידו בשערי בית הקברות את אלה מן הצורך למהר ולהביא אחרים המחכים לתורם. כל המשרדים יחד מעבירים לבית-הקברות כמאתים מתים ליום. ולכן אין רגע פנוי. זה יורד וזה עולה. אין איש מלווה את מתו, כי העגלות רצות כחץ מקשת; והכניסה לשערי בית הקברות עולה בשני זהובים וחצי, כי בלי פדיון כרטיס כניסה לא יתנו לך לבוא. והעולה על הכל הוא — ה"בעטריב" בבית הקברות גופא. מי שלא ראה את כל הנעשה בו בעיני בשר ולא היה עד לסצינות האימות והנוראות שבו — לא ראה בכליון עם ובגסיסתו.

חיון ומותו של יוסף דוד בורנשטיין

"עזרת החורף" מנסרת בחוגי "הצדקה הגדולה" (טלומצקה 5). האפאראט הפילנטרופי עובד בלי הרף. הכל לפי מנהג אירופה: דירקטורים ומנהלים ומזכירים וגזברים ומעתיקים במכונות-כתיבה וסתם פקידים שמספרם מגיע עד ארבע מאות. "יריד" לצדקה!

זבינתים מת בודד וגלמוד, מזה רעב ואכול רמה בעודנו חי יוסף דוד בורנשטיין. מי הוא? האשמים במותו בעצמם סיפרו בשבחו ואין גוזמא בדבריהם: "סופר עברי ותיק, בלשן מובהק, אחד מעורכי האנציקלופדיה יודאיקא, חוקר התלמוד וחוקר שירת ביאליק".

ההלוויה תהיה ביום ו', י"ז אדר התש"ב.

ואף על פי כן — מת ממש ברעב. מתי מספר ידעו מי הוא. לכתחילה תמכו בו והשתדלו לפרנסו ולהספיק לו בצמצום את צרכיו. הוא היה מבאי ביתי ובכל פעם כשנמצא במצב [ביש] שפך לפני את מרי שיחו. הייתי מושיט לו עזרה עד כמה

שידי מגעת; אבל יכלתי היתה מוגבלת. בתור אדם פרטי זבלתי אמיד יצאתי ידי חובתי בסכומים פעוטים. פעם זהוביים ופעם זהובים חמישה לארוחת-ערב או לארוחת-הבוקר ולפעמים אף חצי זהוב לשתים שלוש פפירוסאות. אבל כל זה היה כטיפה מן הים לגבי צרכיו. בטבעו היה צנוע ועניו כתלמיד חכם עברי אמיתי והעיקר בלתי רפרזנטיבי. "החסרונות" האלה היו בעוכריו. אילי "הצדקה הגדולה" אינם רוחשים חובה מיוחדת לנצרכים ענווים וצנועים, שאין בהם גאווה קבצנית. כל מי שהוא רפרזנטיבי ולשונו מדברת גדולות אפילו אם הוא ריק מכל דעת ואינו אלא אילן סרק נושאים לו פנים ומושיטים לו יד עזרה, הנהו קליינט רצוי לעסקנינו. מאכילים ומשקים אותו משום "שלה לחמך על פני המים"; הוא עתיד לספר ברבים את תהילתם ואת נפלאותיהם שעשו. אבל יוסף דוד בורנשטיין היה ענוותן ושתקן ושקוע בתורתו "כבטלן" אמיתי, ולכן קיבל את ענשו בעולם הזה: מת ברעב. חוג קטן של מכבדיו ומוקיריו, שידעו להעריך את רוב חכמתו בבלשנות העברית וחקירותיו הגאוניות בשירת ביאליק ושבראשו עמדו אני וז"ר פולמאן (המוזכר של ביהכ"נ הטלומצקי) התעורר לתמוך בו תמיכה קונסטרוקטיבית: מצד אחד לקיימו, לפרנסו ולהמשיך את חייו; ומצד שני להפעילו על ידי פרנסה בטוחה ליצירה ספרותית במקצועו שהיה לו מומחה כמעט (מלבד דב שטוק) יחיד בדורו. הלא הוא חקר שירת ביאליק בעודנו ביאליק חי ונהנה מחכמתו הבלשנית של יוסף דוד בורנשטיין... ולכן אמרנו: נספק לך את צרכיך בצמצום ואתה הוסף ויצור את יצירותיך הנפלאות "לחקר שירת ביאליק" ולפענות מקורותיה. לא נחננו עד שסידרנו שתי אסיפות שאליה החמנו חובבי הספרות העברית מהחוגים האמידים הקרובים לבית-הכנסת הטלומצקי. הרבה מהם התנדבו לשלם תשלום חדשי. אף היו נדבות הגונות חד-פעמיות. היינו מלאי-תקווה שזה יהיה מפעל בר-קיימא. אבל הכובש האכזר וגזירותיו עכבונו. גזירת קיצוץ הגיטו נגעה גם בבית הכנסת הטלומצקי, פולמן נסתבך בדאגות שונות והסחיא את דעתו מכל הענין; חוץ מזה חשש שכל המפעל לא יהיה לרצון לחוגי המתבוללים שבית הכנסת נשען עליהם. בקיצור: נולדו חששות ועיכובים שונים, פעם אידיאולוגיים ופעם טכניים והענין נעזב. אז רפו גם ידו. ויוסף דוד בורנשטיין שב לתעניתו.

מקורו היחידי לפרנסה נשארה "הצדקה הגדולה" גם כן הטלומצקית — וכאן סוד מותו. הנשען עליה — כנשען על קנה רצון. עד שתקבל מקופתה פרוטה "אזיל חורא ואתי סומקא". מעולם לא תקבל את הפרוטה שאתה נושא אליה את נפשך בעיתה ובזמנה. תמיד היא באה באיחור זמן. עזרת-החג ניתנת לאחר מוצאי החג; ועזרת-החורף, ניתנת לאחר "תשעה באב". תמיד קופתה ריקה ותמיד, היא אומרת, היא רוצה ואינה יכולה. מנחם מגדיל "הציוני" שבידו רוכז כל מפעל העזרה ושהוא כמעט היחידי שבידו לקרב או להרחיק כל נצרך, לא שם לב שעני בן טובים וחוקר צנוע לפניו. עין טובה יש לו לנצרכים רפרזנטיביים ויוסף דוד בורנשטיין לא היה לפי טעמו. אחרי רוב עמל והשתדלות מצדי ומצד מר פראנק נקצב לו תמיכה חדשית; אבל לא קיבץ אותה בזמנה. רעב וצמא בברכים כושלות וחסר-אונים ממיעוט אכילה ושתייה היה מסתובב במסדרונות "הצדקה הגדולה" בתוך המון יתר הנצרכים כאחד מהם ותמיד היה יוצא בפחי נפש. מצום ומעינוי

הרעב כחש בשרו וגופו נצטמצם עד כדי זנב הלטאה. שום מחלה לא הצעידתה לקבר אלא כחזיתי עזבוהו מחוסר מזון.

יש לזכור: גאון הלך לעולמו לפני זמנו. חכם מובהק ויוצר ספרותי בחסד אלקים, כמעט בן יחיד לספרותנו במקצוע שעסק. מלבד היותו סופר מובהק היה גאון תלמודי. זכרונו כבוד סיד שאינו מאבד טיפה. הערכים התלמודיים ב"אנציקלופדיה יודאיקה" הכתובה גרמנית פרי עטו הם. הערך הגדול המכיל רשימת האמוראים ותופס למעלה ממששים עמוד הוא חיברו. חובתנו היתה לקיימו ולהאריך את חייו. זה היה כח יוצר ופורה בלתי רגיל. רק בית־מדרשנו הישן היה יכול לגדל גידולים כאלה.

אבל לא מנחם מנדיל הציוני הוא האיש שידע להעריך את גדלם של חכמים ומלומדים צנועים כיוסף דוד בורנשטיין.

באשמתו ואולי באשמת כולנו מת. אף נהיה פטורים מהביא "עגלה ערופה" כי איך נעזי פנים ונאמר:

— "ידינו לא שפכו את הדם הזה" !?

התקווה האחת

הטבע חי עם האדם. מנדלי ייחד את הטבע — זיפה עשה. אין לו לטבע צורה משלו: כל קיבוץ דתי ואתנוגרפי צר את צורתו בהתאם אל השקפותיו הדתיות ובהתאם אל שינוי עתותיו וחילוף זמניו. והדין כך: האדם הוא בן־הטבע, הניבו ובן־גידולו, האופף אותו מיום צאתו לאוויר העולם עד רגע רידתו אלי קבר. לשד הטבע מחייהו ומיניקהו כל זמן שהוא חי; ומשייפטר מן העולם — אז מזדווג אתו זיווג עולמי, אורגני הטבע מאספהו אל חיקו. הפיקדון שב אל המפקיד.

בחזיונות הטבע משתקפים שמחתנו ויגוננו, צערנו ועינינו. הוא הולך שלוב זרוע עם החיים: שמח בשמחתו ומשתתף בצערו. השתא כמעט שנוכחנו שאין זאת רק אילוסיה, או פרי הדמיון החולני, אלא אמת לאמיתה. אין זה מארץ האביבי עם רוחות פושרות, המבשרות ניתומים ושאפשר להכירו בסימני המעבר שלו. "הלוח" הרשמי נשאר בדאי. חג האביב מאחרי כתלנו — והחורף בכל תקפו! פרחי קרח על הזכוכיות ובדירתך קרה זועפת המקפאה את דמך. אין זאת אלא שהטבע כרת ברית עם אויבנו המר והגורא, עם הנאציוס ושניהם רוצים להכחידנו מן העולם. היום, העשרים ושנים למארץ, הגיע הקור בשעות הבוקר עד שבע עשרה מעלות. וכן כל חודש ניסן. אין זה קור חולף ועובר שיש לו תוקף ליום או ליומיים אלא קור חרפי, שקנה לו זכות אורח. בקור זה אמנם יש יופי מיוחד, כי קרוב לשעת הצהרים החמה שולחת לארץ את קרניה האביביות, שיותר משהן נותנות חיים הן נותנות אור. הטבע כולו מלא זיו ומפיק נוגה; ולפני קרנו קשה לעמוד. חמה זו נאה זיוה בכל העולם — מלבד בעמק הבכא שגיטו שמו. "כמים הפנים לפנים" — כך משתקפת בטבע בבואת חיינו. וחיינו כל כך קשים ומרים עד שאנחנו קצים בהם; ואם אין מקרי איבוד לדעת בניטו אין זה אלא מפני שדבר אחד מעכב — התקווה להאריך ימים ולראות במפלת הנציוס תקווה זו תשעשענו. אלמלא זאת — כי אז אבדנו. מאמינים ויראי אלקים רואים בשינוי סדרי המערכה

אות לטובה: יארך הזורף, תארך קרחו ועמם — תארכנה מפלותיו של הנאצי בחזית המזרחית.

בשורות איוב

אור אביבי בא לעולם — ושמינו מתכסים עבים. באו שעות רעות שכמותן לא היו עוד אף בימי הנאצי. וראה זה פלא: דווקא הגזירות נשתתקו; אבל איזו רעה איומה נשקפת לנו שהיא קשה מסתם גזירה. היא עוד טרם באה, אבל בכל חושינו והרגשותינו אנחנו מרגישים את בואה, כמעט שהד צעדיה מגיע לאזנינו. האין כאן הטעאת החושים?

עלינו המליץ הנביא: "העם ההולכים בחושך". אנחנו הקרובים ביותר אל מלאך המשחית אין אנו יודעים בבוקר את אשר יקרה לנו בערב. אין לנו שום ידיעות ברורות מכל הנעשה ביתר הקבוצים היהודיים שהנאצי הארוך שורר בהם. ה"עתון ה'יודי' מלא על כל גדותיו הידועות על דבר בתי-התמחויו ומספר אורחיהם. חוץ מזה — חס מלהזכיר! אינו אלא אורגן למעשה הצדקה. זוהי זכותו להתקיים בתור עתון, זכות אחרת אין לו; כך גזר הנאצי.

אבל כששעות רעות מתרגשות ובאות עלינו — אז עוף השמים יוליך את הקול. בלחישת נמסרות והולכות שמועות נוראות ואיומות שלובשות צורה ופושטות צורה, הכל לפי רוח המספר. אנחנו מרגישים כי מי שהוא זד, עריץ ואיום כבר הוציא את חרבו מתערה להתיז את ראשנו, אלא שכל הכנותיו הולכות ונעשות מאחורינו באופן שאנחנו רואים את כל תנועות המרצח בעיני רוח ולא בעיני בשר. הלואי שאהיה בדאי אבל אין אני בן חורין מרשום אותן:

שמועה ראשונה. יצא אל הפועל גירוש לובלין. כמאה אלף יהודים הוכנסו לתוך קרונות סגורים וחתומים בחותם הנאצי ותחת פקוחם של נוגשים נאציים הובלו... לאן? אין איש יודע. ובכן, הקהילה הלוברלינית כבר עברה לבטלה מן העולם. והא ראייה: ביקשו להתקשר טלפונית עם "המועצה היהודית הלוברלינית" והבקשה לא נתמלאה מפני "שכבר אין מוסד יהודי כזה בלובלין". שוב ניסו להתקשר טלפונית עם איש יהודי פרטי והלו ענה קצרות: "אני ואשתי חיים!" ברור: איזה אסון קרה לאחינו הלוברלינים; אבל מהותו והקיפו אינם ידועים לנו.

שמועה שנייה: ברובנא הוצאה להורג כל הקהילה היהודית. לא נשארה אף נפש חיה. על שום מה ולמה? אין איש יודע. ואחדים מביעים את השערותם שיש לה על מה לסמוך: כדי לקיים את גזירת "המנהיג" להביא כלייה על יהודי אירופא. ושוב: אין עשן בלי אש! יהודי רובנא נתנסו בנסיון קשה. אבל מי יחיש להודיענו: מה הוא?

שמועה שלישית: היא משונה ואינה מתקבלת על הדעת. אבל נאמן הוא הנאצי שיעשה אפילו דברים משונים. הדבר קרה בודונסקא-וואליא. שם נקם הנאצי ביהודיו ניקמת עשרת בני המן התלויים. הזמין איפוא אליו את "המועצה" המקומית וגזר עליה שתיתן רשימה של עשרה יהודים בני קהילתו בכדי לתלותם ולקיים בהם ניקמת עשרת בני המן. ובאם לאו — חברי "המועצה" יבואו במקומם. הרשימה ניתנה ועשרת היהודים ניתלו.

להאמין? או שלא להאמין? יש פנים לכאן ולכאן. אבל דבר אחד ודאי:
אין זה מן הנמנע! הלא בנאצי עסקינן!

חיסול גיטו לודז

משמועות פורחות אעבור לעובדות. וכאן מתבלט עינויינו בכל מוראו. כידוע נתקדשה ליטשמאנשטאד (לודז לשעבר) "בקדושה" יתירה, כי דינה כדין אדמת "הרייך" האסורה בדריסת הרגל ליהודי וחוקים מיוחדים שוררים בה ביחס לבני אדם פחותי הגזע, כלומר: לפולנים וליהודים. אף הפולנים הם מקופחי זכויות אזרחיות מלאות ושלמות; אלא שהם השניים לקיפוח; הנאציזם מודה באזרחיותם, אלא שהם השניים במעלה; לא כן היהודים! הם הופקעו מאזרחיות ומכל הזכויות הכרוכות בה. ולא רק זה: לא רק שאין חוק מגין על חייהם ועל רכושם, אלא שעוד מצווה לאומית לאבדם ולהוציאם נקיים מנכסיהם. ואין לך אמצעי רדיקלי המדלדל ומרושש את היהודי כגירוש. וזאת לדעת: אין הגירושים הנאציים דומים לגירושים ההיסטוריים שקראנו על אודותם מעל דפי תולדתנו; אפילו לאלה שיצאו אל הפועל על ידי הצאריזם האכזרי. או היו אומרים ליהודי המועמד לגירוש: "תן לי הנפש והרכוש קח לך"! "ואם אתה חס על נפשך — קח לך את נפשך ואת רכושך וצא מכאן". והנאצי גוזר ואומר: "את הנפש קח לך ואת הרכוש תן לי"!

השלטון הלודזי החליט לבטל את הגיטו בשנים שלושה ימים. זה דרכו תמיד להפתיע את המגורשים האומללים בכדי להכניס ערבוביה בחוגיהם, והעיקר בכדי שלא יספיקו להוציא את רכושם בשעת חרם והוא יהיה היורש "החוקי". לפי מנהגו זה קרא לנשיא "המועצה הלודזית" חיים רומקובסקי וגזר בכל חומר הדין, כי הוא מחייבו לחסל את הגיטו בשנים שלושה ימים. ותיכף אחרי האמירה יצא לעבודתו החמסנית: גזל מקופת "המועצה" את כל המזומנים (אומדים שהסך הגיע עד שני מיליונים) וחמס את כל צרכי האוכל ואת כל החומר הגלמי שהוכנסו לקיום בשביל הגיטו. היד שנתנה שבה ולקחה בחזרה: והגירוש התחיל. אין פרטיו ידועים לי היטב, כי רחוק הנני ממקום המעשה. לודז היא כעת בבחינת חוץ לארץ ואין שום חיבור בינה ובין יתר הקיבוצים היהודיים ש"בגנרל-גוברנמנט". רושמי רשומות המקומיים בוודאי ירשמו אותן ליכרון לדורות הבאים לכל פרטיהן. כאן אני מדגיש רק את הקווים היסודיים של הגזירה הנוראה. מעתה אין הפוסתה מעבירה מכתבים מיהודים ליושבי הגיטו הלודזי כאלו אינם. אף מכתבים מהתם להכא אינם מגיעים עוד. אפשר רק לבקש תמיכה מקרובי ורשה על פי נוסח קבוע לא בחתימת המבקש הנצרך אלא בחתימת ראש "המועצה היהודית". נראה הדבר שיש עוד איזו שארית מדולדלה המצפה לגזר דינה. הנה זאת אחרית לדוד המהוללה!!

ולבוב הקדימה את חברותיה לגזירות.

בה התחיל גירוש אטי אבל שיטתי. אין בה גיטו כי לא כדאי היה לטרות בבנינו לזמן קצר. במשך זמן קצר יבוטל כל הישוב היהודי בעיר רבתי עם זה.

ונגד עיני מכתב המודיע שבכל יום הולכים ונגרשים מלבוב אלף ומאה יהודי. לא יעברו שבועות מועטים והישוב היהודי הלבובי יעבור מן העולם. הנה זאת אחרית לבוב, העיר והאם בישראל, שהיתה בימי פריחתה מרכז התורה וההשכלה ליהודי גליציה. הקיץ הקץ לקיומה היהודי! בית כנסת הלבובי היה למאכולת אש.

וברשה — ידו פרש צר אל מחמדינו. שני הבנינים היותר נהדרים פארה ותפארתה של ורשה היהודית הוצאו משטח הגיטו והעברו לידי המרצחים. אלה המה בית הכנסת הנהדר שברחוב טלומאצקה ובתי בנין "הספריה הראשית למדעי היהדות" (טלומאצקה 5) שאחרי חורבן הספריה על ידי הנאצים שימש מרכז "לצדקה הגדולה" שלנו, ילידת המלחמה.

מה גדול הצער ומה גדולה הבושה!!

מזלם גרם והמה נמצאים בצד החיצוני של הגיטו התוחם עם הרובע האריי ודינו לקיצוץ. גזר דינו יצא עוד לפני שלושה חדשים אלא שהוצאתו אל הפועל נדחתה עד העשרים למאָרץ. היינו עדים לטרגדיה חשאית שלא נשכחנה כל ימי חיינו. כאבלים דמינו אין מנחם לנו. עתה הננו רעבים ללחם, מתעסקים בקבורת חללי הרעב והטיפוס, מדולדלים מכל נכס וצפויים לכל מרעין בישין, אין לבנו הדווי והכואב פנוי לעניני רוח; אין בשרנו מרגיש עוד בעלבון לאומי. אבל כשיבוא יום השילום לא נקמת "על נהרות בבל" תהיה נקמתנו. נקמת חילול קדשינו עוד לא ברא השטן!

בפשעמיסל הפך בית-כנסתנו לחשמליה; בפוזן — הפך לבית מרחץ; בטשנסטוחוב ובלבוב העריץ שלח בהם אש. ויש ערים שבתי כנסיותינו הפכו לאורות לסוסים.

מה יהיה גורל בית הכנסת הטלומצקי?

אך למרצח פתרונים!!

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

המארח

(סיפור)

מאת ג. קירש

גלי זכר כיצד נשך משהו בקול נפץ כסילון מים על תנור יוקד. המדריך מת תוך כדי הליכה. מת. לאחר שניות מספר ניסר הד של מטח רובה על ראש ההר. סקירה חדה וחפוזה במשקפת לא גילתה אלא רקיע אלבני כחול-מסמא וצוק מלוהט. גשר האביר משנונית סמוכה. תו לא. גלי החל מפחד.

הוא ידע שעוד שלוש שעות תעבורנה עד בוא השמש. יתכן שיוכל להמשיך דרכו לאור הכוכבים. בעט בשתי רגליו, הגופה נידרדרה מן המשעול. גלי מנה עשר בטרם שמע חבטה על האבנים שמתחת. אחר-כך חזל הלאה על כפות ידיו וברכיו. לבסוף נוכח כי אבוד הוא. להרים לא היה קץ. כל הלילה הלך. עוד טרם שקעה השמש בשניה שמע עצמו צורח וצוחק. שעונו אשר נשבר שתיים-עשרה שעות קודם לכן הורה את השעה השלישית בשעה שראה את הבית. גלי צחק ובכה. היה זה בית ממש. בנוי מוזרות. מבוץ, לבינה ואבן, במעלה גיא. בכל מדרך של גלי הסתמן טלאי של אודם. נותר לו כוח רק כדי לחילה וניעה עד לפתח. דפק. הדלת נפתחה. הוא נפל על הסף. ממרחק בלי-יאמד הגיע קול רציני ועמוק: "ברוך הבא!" לאחריו כן לא שמע דבר.

ראשית ראה את האגרוף האוחז בספל המרק. נוקשה היה וכהה כעץ ישן; פרקיו גדולים וגידיו משורגים ככבל של פסנתר. אחר-כך ראה שרוול רקום ומעיל לבן וקצר. גרון בגוון ובמיבנה של מקטורת עץ מצבע החול; סנטר בלתי-מנוצח; שפם נקי חוטים צהובים לבנבנים; עיניים שחורות ונוצצות מתחת למצח מתולם כבמשדדה בקמטים עמוקים ומקבילים; תרבוש הדור. מתוך רפיון של בעתה החל גלי להתרומם: "אני איטלקי... אני הקצין גלי..."

"לו יהי כן", אמר הזקן, "אך אורחי אתה ואני המארח. משעה שבאת בספי, בצל קורתי הנך".

"קרב היה" נענה גלי. "ידעתי גם ידעתי" למלם הזקן. "ובכן שבוי שלך אני". "נהפוך הדבר, כפי שכבר היה לי הכבוד להודיע לך, — אורחי הנך. אם חפץ אתה להתמהמה יום אחד — ברוך בואך ליום. אם חפץ אתה להתמהמה שנה תמימה — ברוך בואך לשנה תמימה". אותה שעה חש גלי ששוכב הוא על מצע-כרים נרחב בחדר נמוך וגדול. היתה אדמה כבושה, מרובדת שטיחים צבעוניים והחדר היה גדוש שולחנות שטבלותיהם נחושת ומואר עמומות ע"י מנורת נחושת תוצרת אמריקה ושלוש עשיות עתיקות של חמר אדום ובהן, בשמן, צפות פתילות מנורות, בסמוך, ניצב על גבי הרדיו כד מים תורכי חגיגי.

גירולד קרש, אחד המספרים המובהקים בסיפורת האנגלית נפטר זה כבר בגיל ג'ו. בן משפחה יהודית בטדינגטון-על-התיימס, התגבר בדרך תיאורו הריאלי-אכזרי. הוא עשה רושם בסיפורו הראשון "לילה והכרך" שהופיע בשנת 1937. בסיפורי המלחמה שלו הוא מעלה מאורעות מחרידים ומזעזעים את הנפש בכה אמנותי שגון ובוטה. "המארח" הוא אחד הסיפורים האפייניים מסוג זה. — המערכת

„לחם“ אמר הזקן „הוכן לעת שתקיץ משנתך. נוצרי הנך. שותה יין. מושלמים עבדיך ולא נשתה. עתה, לא אוכל להשקותך. אולם משרתי נשלח לתחתית ההר להשיג בקבוק קוניאק, גם סיגריות משלכם. אנו כאן מעשנים מקטרות. לכבוד גדול יהיה לי אם תואיל לעשן נרגילתי. מכנסים קרוצים היו, ומוכתמים. נטלתי חירות לעצמי להשיג חדשים למענך. בנותי ניקו ותיקנו את אדרתך. את מנעליך נאלצנו להטיל החוצה. סלח נא על החליפי אותן בזוג משלי, עור מרוקו, רכות עד למאוד. שמא יכפר הדבר על היותן כה גדולות...“

„אני מוכרח לשוב“ אמר גלי. „אני מוכרח לשוב לקווים שלנו“.

„הכל ייעשה כדברידך“ אמר הזקן בקודו קידה. „עתה הרשיני ואחלה פניך לסעוד לבכך“. הוא ספק כפיו. נשים נכנסו ובידיהם טסים.

גלי אכל וחש בכחותיו החוזרים. „מה חדשות?“ — „המלך זוגו נמלט“ אמר הזקן „ולאיטליה הנצחון“. אדם אחר היה מביע תנחומים בנימוס. גלי גיחך בלגלוג „אהה!“ סבר. „זו סיבת נימוסיות?“ „תוכל להיות בטוח“ אמר בריתוי כלשהו „שלא אשכח את הטובות שעשית לי“.

„כמדומה לי שהיה לי הכבוד להסביר לך“ אמר הזקן „כי מארחך אנכי ואתה אורחי. אמת שלהוותך איטלקי אתה...“ „להוותי? שמור על פיך?“ אמר גלי. „...ועל כן אויבי תהיה בשדה הקרב. אולם אצלנו הכנסת אורחים אינה מנהג, חוק הוא הדבר. אנא, כבדני בהבינך זאת. אין אני מצפה לתגמול או להכרת תודה, רק את חובתי עושה אני“.

„אהה!“ ענה גלי. „הטרח נא וטעם מבשר פרגית זו“. „Per Baccol“ אתם יושבי ההרים חיים לא רע...“

„מוטב שיקיץ הקץ על המלחמה, לא אהסס לומר לך שציפינו שתלחמו ביתר שאת מאשר לחמתם“.

גלי היטה אוזנו בדממה. „מי זה?“ שאל.

אשה זקנה יצאה מתוך הצללים ואמרה: „בנינו באים הביתה“ גלי ראה שפניה נוקשות ושפתיה אטומות כמעט. הזקן התרומם וניצב זקוף מאוד. „הכניסים!“ הדלת נפתחה ושני אנשים פסעו פנימה. הם נשאו גופת גבר. „בכורי!“ אמר הזקן „סלח נא לנו על אי־הנחוח אשר אולי ותיעשה לך. עוד ארבעה ישנם, הם יוכנסו לחדריהם“. פני הזקנה נראו מכורכמים. טיפות דמעה כבדות גשרו על לחייה. הזקן פנה אליה פתאומית ובקול קשה: „דומי אשה! אורח לנו!“ זרוע הבן נשתלשלה רפויה. הזקנה גהרה, לפתה את היד ונשרכה אחר הגופה לחדר הסמוך. „סלח לה“ אמר הזקן. „זה בסדר“ אמר גלי. „ההרגשות של אם הן טבעיות“. השתררה אי נעימות. „ראה“, אמר „לכל השדים, גם אני הייתי יכול להרוג את אחד מבניך“. „אדוני, לו גם הרגתם כולם כמו ידיך, ובשאת נפש, חוקי הכנסת האורחים יערבו לכך שלא יהלכו עמך ברע בבית“.

גלי חילץ עצמותיו. „נו, נו, אני צריך להגיד שאני אוהב את דרכי הכנסת האורחים הפרימיטיביות שלכם. לא תתחרט, אני מבטיח לך“. „בשבתני על צוק זה“, אמר הזקן, „אין לי לחשוש מאומה מהאיטלקים. ישנו כאן נתיב אחד בלבד. הדוצה שלכם, יוכל לשלוח גייס שלם לכאן כדי לגרשני. אולם אשר להכנסת האורחים — הבה ואומר לך דבר. היה היה איש בארץ זו אשר אנס את אשת שכנו והרגה. הבעל התנכל להרגו. מה עשה הפרשע? — „ברח מן הארץ!“ „לא מיניה ולא מקצתיה — לבית האיש אשר חמסו הלך ויתגורר שם. מארח לא יכול היה להניע אצבע קטנה לעומתו. האורח התמהמה עשרים שנה.“

„מארח מסכן!“

„המשיעך הטבק רצון?“ „הוא לא רע. נו, נו, אתה יודע? לו יכולתי, הייתי מתרחץ ומתגלח ומתחיל ללכת חזרה.“ „כרצונך. ברוך תהיה בשבתך פה, ככל אשר ידבר לך. אולם אם חייב אתה ללכת... „איסמעיל!“ משרת נכנס. הזקן אמר: „חבוש את פשא באוכף הכסף ואמור לעלי לחמם מים ולגלח את אורחי.“

רענן, מגולח למשעי, ומוזהיר במדיו, חגר גלי את אקדחו. „כשאבוא אליך שוב“, אמר „אקח ממך את עלי שיהיה המשרת שלי. אף פעם לא גילחו אותי כל-כך טוב.“

„אתיר לעצמי ללותך עד למעבר“. הם רכבו זה ליד זה. הצוקים התנשאו והשתפעו במעלה ההר. שמש כבדה הוצקה על ראשיהם. „כאן“ אמר הזקן, „גבול נחלתי“. „מה לעזאזל?“ שאל גלי. בהטותו גוו על האוכף מצא עצמו ניבט ישר למול מחסומו האפל של אקדח עתיק יומין וכבד. „האיש אשר שהה עשרים שנה“ אמר הזקן „יצא לגינה לבסוף. אין אתה בביתי יותר. המתפלל אתה?“ גלי נע בראשו. „אחז למען כל אחד מבני“ אמר הזקן, וירה חמש פעמים.

* * *

גלי נתגלגל מעל לסוסו. הזקן בעט בגופה, הטילה מעל הצוק ונהג פירדתו בחזרה. נהי הנשים ניסר בחלל אווירו של הבית. גם הזקן החל לבכות. תירגם יעקב הרמגל

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

מחודש לחודש

הגרדומים בעיראק

יהודים". ובוודאי שאין לנאצר מחסור בעצירים יהודים בבתי-הכלא שלו, שיוכל להתעלל בהם. הוא הדין בסוריה ובממלכת הירדן (שהיא "יודן ריין", ושבה הוציאו להורג נוצרים מאיוור הגדה המערבית, שהעיון לבקר ברבת עמון לרגל עסקיהם). כללו של דבר, ראש ממשלת ישראל סיכם את המצב כמו שהוא שעה שאמר, כי "הרצח בבגדאד מהווה עדות נוספת למהות המישטרים בארצות ערב ולכוונותיהם כלפי עם ישראל וכל יחיד בו, אילו ניתן להם מבוקשם".

המסקנה היא: יש למנוע מעשי רצח ערביים נוספים על ידי גיוס דעת הקהל בעולם וחיפוש דרכים להצלת שארית הפליטה של קהילות ישראל בארצות ערב.

קרוב לוודאי שמשלחת ישראל באו"ם ושגריריה בכל אתר ואתר יתרכזו במאמצים למציאת דרכים כאלה להצלה לאתגר ובדרך האויר. שלוש המדינות, שבהן נתונים היהודים בסכנה לאתגר, הן: עיראק, מצרים וסוריה. מספר היהודים בעיראק הוא 2,500 במצרים — 2,500 ובסוריה — 4,000, בסך הכל — 10,000 נפש. אין זו משימה המצריכה זמן רב מדי להטיס עשרת אלפים איש מארצות ערב ולהעבירם למקלט מיבטחים. אם השליטים הערביים לא ירצו בהתרת הטסתם לישראל, הרי בוודאי שהם יכולים להתיר הטסתם לקנאדה ול"הולאנד", ולארצות אחרות שגילו נכונות לקבלם. כל החלטה אחרת מצד שליטי ערב אין פירושה אלא התעללות וכוננה זידונית לקיים מיכלאות של יהודים, המשמשים כבני ערובה וככלי-רעם לכל פגע. הועדה לזכויות האדם של או"ם חייבת לדון בשאלה דחופה זו בהקדם ובצורה חד-משמעית.

תשעה יהודים חפים מכל פשע שהועלו לגרדום בעיראק — אינם אלא בבואה דבבואה של מה שהיה קורה אילו ניצחו הערבים, ח"ו, במלחמת ששת הימים. לפני זמן מועט הופיע כאן ספר המתאר מקצת ממה שהיה קורה אז. הספר כשלעצמו אינו מוצלח ביותר, אבל ההנחה שעליה הוא מבוסס נכונה היא. שמענו שחלק גיכר מהציבור במערב אירופה, כולל הנוער השמאלני, חדל מזמן לדאוג לישראל, שהוכיחה, כי היא יודעת לדאוג לבטחונה, והחל לדאוג למדינות ערב המובסות ולהתעניין ב"אל פתאח" ושאר ארגוני הטרור ומעלליהם. גדולה מזו: אפילו בגישאות הכושם באמריקה איבדו היהודים לא מעט מן האהדה וניתנה אוזן קשבת להלצה האנטי-שימית לאחר נצחונה המזהיר של ישראל ביוני אשתקד. אפילו רגשות האנטישמיות כלפי היהודים באמריקה, שלא לקחו כידוע חלק פעיל במלחמת ששת הימים, מצאו את צידוקם בדרך זו של הגיון צולע, המשכיח אהדות וממית רגשות. מכיוון שיסוד האיבה חזק מרגשי הרחמים אין להתפלא יתר על המידה, שהתוצאות הן כפי שהנן.

לכן יש להבליט את מעשה התועבה שנעשה בבגדאד, תוך הילולא וחינגא, ולהוקיעו לא כתקרית אלא כחלק משיטה ומ"השקפת עולם" ערבית. צא וראה, שמצרים של נאצר לא גינתה את פסקי הדין של מוות שהוצאו נגד חפים, אלא את הצגת הראווה בכיכר הבירה. ואמנם, השימוש בשיטת "השעיר לעזאזל היהודי" מקובל ואהוד על קאהיר לא פחות מאשר על בגדאד, ואף פסקי הדין של מוות אינם תופעה נדירה בבירת נאצר. הרי אותו נאצר הוא שהכריז זה לא כבר, כי הפגנות הסטודנטים בערי מצרים באביב שעבר אורגנו כולן על ידי "מרגלים

על כך כי הצלה קודמת לתגמול, והיה בדבריו משום תבונת מדינאי ומשום הבלגת מצביא כוחות.

שיחות ארבעת הגדולים

הנשיא ניכסון שינה ממשטע שטבע קודמו והסכים לשיחות ארבע ה' מעצמות על המזרח התיכון. הנימוק שניתן הוא: יש להיות אדיבים לגבי ברית-המועצות וצרפת, כדי להיודע מה רוצים הללו במזרח התיכון — "הבנה הדדית מוגבלת הנוגעת רק לסכסוך הישראלי-ערבי או משהו יותר מזה". במצב הנוכחי שיחות ארבעת הגדולים עלולות להוליך — מיד או כעבור זמן קצר — ללחץ מוגבר על ישראל. עצם העובדה שואשינגטון יכולה להעמיד פנים ולומר, כי חמש הנקודות שפירט נאצר בראיון שנתן לכתב "ניוהויק" עשויות לשמש בסיס לשיחות, ולא עוד אלא שיש בהן משום "גישה מתונה" — אין בה כדי לבשר טובות לבאות. גם אם צדק ריימון אהרן בניתוחו, כי בימינו קשה להטיל על הצדדים "הסדר כפוי", אין להוציא מכלל אפשרות לחץ כבד על ממשלת ישראל (לחץ זה כמיהו ככפייה, בחינת "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני"). עם זאת, יש לזכור, שהנשיא החדש הוא ריאליסטן לגבי רוסייה ומזימותיה, ולא יפקיר את ישראל לזאבים תמורת ניסוחי שווא ערביים שאין כוונתם אלא אחת: להחזיק כאן כן עתה בעקרונות הארטום: "לא הכרה, לא מו"מ ולא שלום".

בסופו של דבר, אין בידו של נאצר להוליך שולל את משהו בהצהרותיו, אלא אם כן הלה רוצה להיות מרומה. ואם זה נכון לגבי צרפת וברית המועצות, עדיין אין זה נכון לגבי ואשינגטון, ובפרט לגבי הנשיא החדש, שלא שחך לחלוטין את התורה האנטי-קומוניסטית, שהיתה שעשועיו מ-ראשית דרכו המדינית.

זאת ועוד. חמש הנקודות שפירט נאצר בראיון עם "ניוהויק", מלבד מה שהן מאפילות על עניין המעבר בתעלת סואץ לאניות ישראליות (שהרי הוא גורס שאין מעבר סואץ בינלאומי, כי אם מים טריטוריאליים של מצרים) הרי הן סותרות לחלוטין מה שאמר נאצר שבוע קודם. וכה אמר נאצר

10,000 טעונים הצלה

מיום קום מדינת ישראל עלו מעיראק 120,000 יהודים, ממצרים — 80,000 יהודים, מתימן — 70,000, מסוריה — 30,000, מלוב — 35,000, מעדן — 9,000 ומלבנון — 6,000 יהודים. מלבד עשרת אלפי היהודים הנתונים במצור ובמצוק בעיראק, מצרים וסוריה, ישנם עוד 6,000 יהודים בלבנון, 4,000 בלוב ומתי מעט בעדן. בתימן לא נותר אף יהודי אחד. 350,000 יהודים הגיעו לישראל בעשרים השנים האחרונות. רובם המכריע של עולי בבל (עיראק) הגיעו בשנים 1950-1951, דרך קפריסין, בחוסר כל. אלמלא יציאת מצרים ויציאת עיראק ותימן וכל השאר — אי אפשר היה כיום לדבר על כך שאפשר לפתור בקלות את שאלת שארית הפליטה מארצות ערב. לדא' בוננו, אפילו כדי לממש תכנית הצלה צנועה זו דרושים מאמצים עליונים, ויהדות אמריקה חייבת להשתתף בהם. הפגנת עשרים האלף בניו יורק, שנערכה ביוזמת "ועידת הנשיאים", העלתה בזכרונו כמה וכמה הפגנות המונים שלא אורגנו ומאות אלפי יהודים שלא מיחו בימים ובחדשים ובשנים, שבהם היה דם יהודי ניגר כמים בבית המטבחים הגדול של היטלר, זו אירופה. ועל כורחנו אנו שואלים את עצמנו שוב ושוב: איך דלונו מאוד? איך נאלמנו דום? איך לא אמרנו: אל דמי לנו!! דבר אחד למדנו מה השנים האפילות ההן: לא עוד יאן דם יהודי הפקר ולא עוד תידום התפוצה בהניף המרצח גרוינו על אחד מענפיה. נגעה עד לבנו רגישותו של מרכז העצבים היהודי: בישראל! שהרי מדינת היהודים עמדה ועודה עומדת במוקד-הסכנות. אך היא נתונה, בו בזמן במוקד התחושה היהודית והמחאה היהודית. לא היה מעשה תגמול מצד ישראל אחרי מות התשעה. אך הכל — גם משנאינו — ידעו והרגישו, כי יד צה"ל לא תקצר מלהגיע לכל מקום, ואם לא נעשה דבר — משום הדאגה לבטחונם של יהודי עיראק לא נעשה דבר, ועם זאת — הפנקס פתוח והיד כותבת. היה זה שר-ההגנה הישראלי משה דיין, שדיבר

פעם, ובו התנגד ברורות ומוחלטות לכל פתרון של שלום.

שינוי העמדה של מצרים כלפי ארגוני הטרור נובע גם מחוסר האפשרות של צבא מצרים לבצע פעולות מיתקפה גרובות וגם מההסכמה שניתנה ממוסקבה ל"מלחמת הגרילה כלפי התוקפים הישראליים". אין צריך לומר, כי הציוד הרוסי ניתן לארגוני הטרור בלי הגבלות, בפרט שמוסקבה חששה שמה תקדים אותה סין בתחום זה. כוכר גודרוה סין העממת לפני שנים אחדות להכיר ב"ארגון לשיחור פלשתינה" מיסודו של אחמד שוקירי, והדבר עורר חששות במוסקבה, שסין תקנה לה השפעה בארצות ערב על יסוד הטענה, כי "האימפריאליזם האמריקני והרביי זיוניזם הסובייטי יעשו יד אחת במזרח התיכון". ניכר איפוא שמוסקבה שיכנעה את קאהיר, כי ארגוני הטרור יפטרו את ממשלות ערב מן הצורך לעשות מעשה קיצוני ובאופן זה יהיו ממשלות ערב ראויים "להיכנס לטרקלין" של ארבע המעצמות ולהשיג בדרך זו את מטרותן הראשונה, שהיא נסיגת ישראל לגבולות ה-5 ביוני, תוך העלמת מטרותן הסופית: השמדת ישראל.

אולם כדי לשכנע את ארצות הברית, שהעניין הוא דחוף, ושיש צורך בוועידת ארבע המעצמות, כמישאלת פאריס, בכל ההקדם ה"אפשרי, היה צורך בכמה פעולות צבאיות כגון קרב הארטילריה המצרית לאורך התעלה, ואמנם, במידה מסויימת עלה הדבר בידי הערבים והסובייטים לעורר רושם כזה בעולם, והנשיא גיכסון דיבר במסיבת העתונאים הראשונה שלו על הסכנה המאיימת במזרח התיכון והמשיל איזור זה ל"חבית של אבק־שריפה", כאילו כל העולם כולו הדור־נאה ושוכן לבטח, ואין ווייטנאם ו"פואבלו", ברלין ופראג ומירוי הזדיינות אטומי ושאר מרעין בישין, ורק המזרח התיכון לבדו צפוי למלחמה קרובה. משום־מה לא הצליחה ההסברה הישראלית דווקא בתחום זה: היא לא שיכנעה את דעת הציבור בעולם, כי עדיין ידו של צה"ל איתנה לרסן את צבאות ערב, כל אחד לחוד וכולם ביחד, וכי הידיעות היום־

לאסיפה הלאומית בקאהיר: "הדרך היחידה לפתור את בעיית המזרח התיכון היא דרך המלחמה. לא נוותר על שעל של אדמה ערבית ולא נושא וניתן עם אויב היושב על אדמתנו. החזית המלחמתית צריכה לעמוד בראש ההתעניינות שלנו. עלינו להבין כי האויב לא יסוג אלא אם כן נאלצנו לעשות זאת". להלן שלח נאצר איחולי הערצה והוקרה לארגוני הטרור ה"ערביים והבטיה, כי "מצרים תעמיד לרשות ארגונים אלה את מחסני הנשק שלה ללא תנאי".

היתר פעולה לארגוני הטרור

אך נאצר לא הסתפק בזאת. בניגוד לשקרים המופצים ממוסקבה, כי "ארצות ערב קיבלו ואישרו את החלטת מועצת הבטחון מיום 22 בנובמבר, 1967, ואילו ישראל מסרבת לקבלה", הכריז נאצר בסוף יאנואר באזני האסיפה הלאומית, כי לארגוני הטרור יש הזכות לדחות את החלטת מועצת־הבטחון האמורה" במלים אחרות: מדינות ערב ישלמו מס שפתיים להחלטה הזאת, כדי שיוכלו להשיג באמצעות המעצמות נסיגה ישראלית מהשטחים המוחזקים, ולאחר שצה"ל יוחר לגבולות ה-5 ביוני 1967 יוכלו ארגוני הטרור להגביר את פעולותיהם, בלי להכיר כלל באותה החלטה שאינה מחייבתם, שהרי אין הם מייצגים את ממשלות ערב, כי אם את עצמם בלבד. משחק כפול זה הולם אולי את המוסר של נאצר, אך מה דעתן של אמריקה ואנגליה על גישה כזאת? האם אפשר לקבל מעשה הונאה זה כדרך להסדר כלשהו?

יתר על כן, דובר של "אל פאתח" בממלכת הירדן, החוגג את איחודם של ארגוני הטרור תחת פיקודו של יאסיר עראפאת, מפקד "אל פתאח", כבר גילה ברבת עמון כי נאצר הבטיח לצייד את הטרוריסטים בטילים סובייטיים ובתותחים נגד מטוסים, וחברי הארגון האמור יקבלו אימון בבסיסים מצריים. מי יתמה איפא על מסקנתו של ראש ממשלת ישראל, כי נאצר ויתר שליטי ערב לא שינו את מטרותם הסופית, והיא השמדת ישראל. שר החוץ אבא אבן אף הדגיש כי "נאומו הנ"ל של נאצר היה הקיצוני ביותר שהשמיע אי

הישראלית. אבל גם מבחינתה של אמריקה אין זה רצוי כלל, שאניות האספקה והנשק הסובייטיות תקדמנה לשוט לווייטנאם דרך תעלת סואץ ושהצי הסובייטי יקנה לו שבייתה בנמלי האוקינוס ההודי ובים סוף. הידיעות האחרונות על התחזקות ההשפעה הסובייטית בתימן הרפובליקנית ובדרום-תימן (עדן והנסיכויות) תוך צמצום השפעתה של מצרים אחרי מלחמת ששת הימים, אינה אלא התחלה של תהליך מחושב מצד מוסקבה להשתלט על מבוואות הים התיכון והאוקינוס ההודי כאחד. העדר תמיכה בישראל מצד אמריקה לעת כזאת: פירושו סיוע עקיף להתפשטות השפעה הסובייטית ולביטול שארית "העצמאות", שמדינות כמו מצרים, סוריה ועיראק עדיין נהנות ממנה בחסות "האח הגדול" הוא הדוב הרוסי.

הנשיא הנוכחי של ארה"ב שימש כסגן-נשיא בימים שאייזנאוואר היטה אוון לעצותיו של ג'ון פוסטר דאליס והביא את ישראל לידי פינוי חצי-האי סיני ורצועת עזה, מתוך ההנחה המוטעית, שהלחצים האמריקניים על ישראל יביאו לידי יציבות במזרח התיכון ולידי התקרבות הערבים לארצות הברית. התוצאה היחידה של קו זה היתה כפיות טובה מוחלטת מצד מצרים של נאצר והכרת טובה כפולה ומכופלת לברית המועצות, בנימוק שאיומי הסרק שלה בטילים אטומיים הם שחוללו את התמורה במזרח התיכון. הפקרת בעלי הברית, בריטניה וצרפת, חיוקו את הלכי הרוח האנטי-אמריקניים שמהם גיוון דה-גול עד היום הזה. אין כל סיבה שאמריקה תתמוך בהסדר כפוי, שממנו עלולות להרוויח רק ברית המועצות וצרפת של דה-גול, זו המוכיחה ברורות, במדיניותה הנוכחית, שהיא מעדיפה הגמוניה סובייטית על פני הגמוניה אמריקנית בים התיכון ובמזרח התיכון כאחד.

יצחק עברי

יומיות על מוקשים, חבלות ואש ארטילריה אינן מעידות כלל על השיגי הטירור הערבי, כי אם להפך: על כשלונותיו ועל העובדה, שאין כל דמיון בין ארגוני הטירור הערביים ובין הווייטקונג; כי הטירור הערבי, עם שהוא מטריד ומתמיד, אין לו גם כיום בסיסים של קבע בתוך תחומיה המורחבים של מדינת ישראל, למרות תפקידיו הנוספים של צה"ל בשמירת הגבולות ובשמירת הסדר, ביהודה ובשומרון, ברצועת עזה וברמת הגולן.

מתינות ותקיפות

עמדת ממשלת ישראל בבעיית המו"מ והגבולות היא בהכרח עמדה מתונה ותקיפה כאחת. מצד אחד מוכרחה עמדתה להיות תקיפה, בעניין עמידה על מו"מ שלום אמתי ולא רק לשם השגת "שביבת נשק" נוספת, או הכרזה של מצב אי-לוחמה, שהוא מצב של לא מלחמה ולא שלום. מצד שני, מוכרחה עמדה ממשלת ישראל להיות גמישה לגבי עניין הגבולות, שהרי לא לשם כיבוש שטחים, כי אם לשם עמידה על הנפש יצא צה"ל למלחמת ששת הימים. ראש ממשלת ישראל אמר זה לא כבר, כי המו"מ לא יהא תופס לגבי שלמותה של ירושלים, ולגבי רמת הגולן אשר בצפון. לגבי כל השאר — פתוחה הדרך למו"מ על שלום, בתנאי שזה יהיה מו"מ על שלום אמתי.

הסדר כפוי — כשלון לאמריקה

ראשית כל חשוב להדגיש, כי הסדר כפוי מן הנמנע שיתקבל על ידי ישראל, ולא עוד אלא שכמוהו ככשלון לאמריקה מבחינה אסטרטגית ומדינית כאחת. טול למשל את עניין עתידו של חצי-האי סיני. המומחה הצבאי הישראלי אלוף מתתיהו פלד קבע זה לא כבר בניתוח יסודי של עניין הגבולות והמו"מ, כי "מדינת ישראל אינה יכולה לדון כלל ועיקר בנסיגה טריטוריאלית מחצי האי סיני". אלוף פלד דן באפשרות זו מן הבחינה

שלום — בארץ-ישראל השלימה

גיות של הסתפקות במועט ומוותורים: משל אילו היה פרעה גענה לבקשתו הראשונה של משה ומראה לבני ישראל לצאת למעין פיקניק לשלושה ימים במדבר, היו יוצאים, חוגגים וחוזרים לעבודתם, ולא היה מקום להציג דרישות נוספות, ולא היו כלל גאולה ויציאת מצרים.

הירדן עובר במרכז הארץ. הוא מעולם לא היה גבול מדיני ולעולם לא יהיה. הערבים שיכנעו אותנו שלא תהיה מנוחה וביטחון בישובי הכנרת כל זמן שרמת-הגולן לא תהיה בידינו. על זה כבר אין ויכוח. כעת ממשכים הערבים לשכנע אותנו כי לא תהיה מנוחה וביטחון כל זמן שרמת הגלעד לא תהיה ברשותנו. וכבר נשמעים קולות על כך גם מצד ה"יונים" הוותרנים המושבעים. הערבים מקיימים יעוד נשגב שהוטל עליהם על ידי אלהי ישראל...

וקיימת אי-הבנה גיאוגרפית מושר- שת, והיא גורמת לבילבול מוחין: חצי-האי שבצפון ים-סוף שבין מפרץ סואץ ומפרץ אילת, שהוא הוא הנגב המקראי, (באיור המערבי שלו בסבי- בת תעלת סואץ, או מפרץ סואץ, היתה העיר גרר). זו הארץ שבה התחילה ההיסטוריה של עם ישראל עוד בתקופת האבות. חצי-אי זה הקרוי בשם סיני, לא היה המדבר, שבו נדדו בני ישראל ארבעים שנה. הדרך שבין תעלת סואץ מפלוסיום-רעמסס עד עזה היא מהלך שלשה ימים. הדרך מסביב לחופי ים סוף היא מהלך שבעה ימים. אילו היו בני-ישראל שוהים בחצי-אי זה מספר שנים היו המצרים דאו, אחרי מפתח הצבאית הראשונה בים סוף, צוברים כוח במשך שנה-שנתיים ויוצאים וכובשים את בני-ישראל לעבדות מחדש. ולא חסרו או תבסי- תנים שצעקו כלפי משה: "נעשה ראש וגשובה מצרימה". על כן "לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (רעמסס- פלוסיום) — אל-עריש — רפיח — עזה) כי קרוב הוא". .. ואמנם, מדבר סיני נמצא מחוץ לגבולות ארץ ישראל מורחה הרחק כ-700 קילומטר הן

הלחץ מצד המעצמות על מדינת ישראל לסגת הולך וגובר. האסון הוא בזה, ששרים בממשלתנו מזמינים את הלחץ בהצהרותיהם, כפי שהגדיל לעשות ראש הממשלה, מר לוי אשכול בראיון ל"ניוסייף".

כבר עמד על כך החכם רב צעיר ז"ל, שהיו תקופות בהיסטוריה שלנו, שיכול היה העם היהודי להיגאל ולא איכשר דרא.

אף בדורנו כך. אילו היתה קמה "ממשלת ליכוד לאומי" בזמן הקונגרס הציוני ה-17 או ה-18, כלומר ב-1930 או 1934, לא היה אז חורבן יהדות אירופה כה שלם. כי המדינה היהודית בארץ ישראל היתה קמה כבר אז, והיה מקום ליהודים הנרדפים ארץ לעלות אליה ולהינצל.

המטרה שאליה יש לנו לשאוף כעת היא להסביר היטב ליהודים ולגויים בכל העולם, שהשלום במזרח התיכון יהיה בר-קיימא, רק אחרי שגבולות מדינת ישראל יהיו חופפים את גבולות הברית לפי התורה, הנביאים והכתובים, גבולות-נצח אלה לא השתנו ולא התחלפו, וגם לא ישתנו לעולם, כי גבולות גיאוגרפיים-טבעיים הם זרק בתחומם תיתכן מדינה עצמאית. כל חלוקת הארץ היא הדרך לאבדן העצמאות.

מדהים הדבר אבל עובדה היא: ההשגחה העליונה כאילו הפעילה את כל הכוחות בעולם להקים ולקיים את מדינת היהודים בארץ ישראל השלימה "מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת, מים-סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר". והיות ואנו בעצמנו איננו מוכנים לתפוס את העניין לאשורו, בהיותנו רגילים לראות את עצמנו "תולעת יעקב", הננו מבקשים את ה"שלום" על-ידי הצעות של פשרה וזיתורים מרחיקי-לכת. אנו שוכחים, שכל זיתור וחלוקה מחדשת של הארץ היא הפרת-הברית. מה עושה הקב"ה? הוא מציג לפנינו מחזה מחדש המתואר בחומש שמות: "ויכבד אלהים את לב פרעה". זה ארבעים שנה שהערבים מצילים אותנו מתוכ-

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

המשורר הבודד במועדיו

(על יוסף צבי רמון, בשנת העישור לפטירתו)

מאת אברהם ברודס

בשחר עלומיו, בימי העלייה השנייה (תרס"ט) הגיע י. צ. רמון לארץ. עסק בספרנות ובהוראה וכאן בנה לו ביתו כאדם וכמשורר. קרבוהו א. ז. רבינוביץ, ר' בנימין, י. ח. ברנר, ואשר ברש. שיריו, שהתחיל לפרסם, עוררו תשומת-לב בנעימתם המיוחדת, ביחודם. והנה בשנת תרפ"א, שנה שעמדה בסימן פורענות לישוב העברי, יצא י. צ. רמון מן המושבה פחת-תקוה לביקור בתל אביב הקטנה והסמוכה. את דרכו עשה ברגל ובלכתו לתומו הותקף ע"י ערבים, שפצעו אותו באכזריות. כך, איפוא, נשאר הרוס בגופו ובעל יסורים גדולים. מאז חל שינוי באורח חייו הרגיל. הוא פרש ממשפחתו, הרחיק מן הבריות וערך התבודדות במשך שלוש שנים רצופות בצפת. בעיר המיסתורין הסתגר בבית-כנסת האר"י ושקע בלימוד ה"זוהר" והש"ס. ואחר מכן עבר לירושלים והסתופף במחיצת הרב אברהם יצחק קוק, שנטה לו חסד ובהשראתו נדרש לכתוב חיבוריו-מסותיו על הנביאים ירמיהו, יחזקאל וישעיהו. עם זאת כתב שורת שירים, שזיעזעו בהמייתם הטרגית ויהי שונה ונבדל בקרב אחיו השרויים בספירת הפיוט. נהגו לענוד לו עטרת פייטן דתי, ירא שמים. אך דוק ותמצא גם יסוד חילוני-ארצי בעולמותיו המופלאים. מצויים אצלו אמרים המעוררים את תכלית הבניין ההעשייה של עמלים במולדת. המשורר ששוטט בבתוך ערפל, צפה למרחקי עתידות האומה. אזנו הסכיחה וקלטתה "מאחורי פרגוד השכינה כי הכרמל והלבנון יחדשו הודם, כי עצי פרי למכביר יפרחו בערבה". ועם תחיית המכורה העתיקה חזה "עוד רם נכון לנו, לעם סגולה":

פתאום שזוהו בסיס הביטחון, והגבול האמיתי והטבעי הוא בהר-מצרים, הוא הנילוס, הוא השיחור, הוא נחל מצרים, כלומר — הזרוע המזרחי של דלתת הנילוס. וגם על זה כבר אין ויכוח שאין לזוז מגבול זה. כי זה הגבול, מקדמת דנא, היום ולעתיד לבוא. ועתידים אויבינו להכריח אותנו להזיז את גבולנו גם צפונה ומזרחה.

תל-אביב

ד"ר ש"ז צייטלין

מהסואץ והן מהירדן. ולכן, כאשר החל משה לכבוש את ארץ ישראל הוא הגיע לארץ מצד מזרח וכבש את עבר-הירדן מזרחה. וכיבוש ארץ כנען נפל כבר בחלקו של יהושע ודורו. בימינו כיבוש הארץ ושיחרורה על-ידי העם היהודי ששמר את הזיקה לארץ בכל הגלויות, התחיל דווקא מצד ארץ כנען. וכאשר שוחרר הנגב במלחמת ששת הימים, הארץ, כלומר ארץ-ישראל, עדיין אינה שלימה, אבל בתודעת הביטחון של עמנו הובהר

נלהיב תורה מעל ללאומים —

היו לו התפרצויות־פתע, שבהם נתעלה פסוקו ונזדנק שירו. חבלי מכאוב וגלי רגש מסוער טילטלו את נפשו והוא, המאמין, ניתר תכופות והרס עיגולו בריתחה ובמחאה:

שחקים אבעט ובמזלותיהם זהב.

אך הבעיטה הנשנית וחזרת בצורות שונות, אינה אלא בבחינת איום בלבד, התקוממות לרגע קט. על שפת־ההומו רמזו לו תמיד אותות נעלמים והיטוהו לצד הפיוס. מול הספקנות המאפילה וקור החידלון קרא ושיווע:

אלהים, המטר אש עלי!

המשורר המעונה והדווי גמע בצמאו אש־חזון, אש־יה. בשילהוב שיכרונו נזדקפה קומתו הכפופה ובין נגידי־ארץ מקומו. הוא לא המיר יקוד־חזונו בכל הון: „חזון לא יזכר ולא יותן במחיר” —

י. צ. רמון לא נכנע למהלומות גורלו והתעופף מעל למחשכי המתלאות. יסוריו נעשו לו כלפיד מאיר וקדוש. כנזיר התהלך ונפתל עם מדוחי התשוקות. בגבור הברידות ובהתנכל היאוש, גרש מפניו צללי כפירה והתאזר אמונה:

מעל לתקוה תקוה יש

וכנפיש לה.

ואני ידעתייה.

המשורר ניחן ברחיפת מרומים ובכיסופי דרוין. הוא נתן דרוור לציווחת נפשו ולא דיקדק בחוקי החריזה המקובלים. הד קדומים לדמי תפילתו ולמרי שאגתו. טעם פרקי תהלים לרבים ממזמוריו. הוא מסורתי ומודרני כאחד. לפיכך אין לתמוה, כי ספר שיריו הריפרזנטטיבי, „כתרים”, שהקדימו לו דברי־מבוא מאלפים יעקב רבינוביץ ואברהם קריב, יצא בשעתו (תש״ד) בהוצאת הספרים של „עם עובד”, המודרנה הזאת חיוב בה ושרשים לה. אצל רמון נצצו הדימויים והצירופים בעוצמת המתן הראשון. הסימבוליקה שלו הועלתה משכבות יסוד, ממקורות לא אכזב. יש ודברו כמו נעקר בגעש יצרים, כבחריגה מסוגר:

כאריה אונק בערבות

אם הוד הלביאה אחרי.

תפוש כיסופי־חמדה נע הפייטן ובעיניו החולמות ראה איך

על תלתל נערה בוער האלהים

ואלהים — אהבה.

סמלים כגון אלה הלא הם מודרניים למופת!

אם יזדמן לנו שיר של רמון בלי חתימתו — נכירנו מיד. זהו הסימן היפה שהיה ונשאר בעל דיוקן עצמי ומורשתו הפיוטית היא נכס קיים. שהיה ונשאר בעל דיוקן עצמי ומורשתו הפיוטית והיא נכס קיים. אביע משאלה, שיקומו דואגים ב„מוסד הרב קוק” או ב„מוסד ביאליק” כדי להוציא ולהגיש לנו הוצאה חדשה ומושלמת של כל שירי המשורר המופלא הזה. יוסף צבי רמון, שהיה בודד במועדיו, פליאתו עוד תאיר אחריו לרבים, —

התעוררות הערבים בא"י *

יחסי ידידות וכלכלה בין משפחות. ביחוד בין משפחת החוסיינים ובין משפחת רוקה. יצחק רוקה, אבי אליעזר, ניהל במשך שלושים שנה את עיסקי המסחר של משפחת חוסייני. אליעזר רוקה במכתבו לד"ר פינסקר כותב על אהבתו הנאמנה של מוסא אל-חוסייני, הקיימקאם של יפו, לבני רוקה. מסופר גם, כי החוסיינים והחאלקיים אינם אוהבים בדרך כלל, בלתימאמינים, כיהודים כנוצרים.

אחרי ההתנפלות הראשונה של ערביי ה-סביבה על פתח-תקוה, בעת המשפט ש-הגישו היהודים על המתנפלים מכפר יהודיה, התייצבו החוסיינים לצד היהודים, ואלו החאלקיים — לצד הפלאחים. הערבים השתורו לעתים במעשה ההתיישבות של היהודים בארץ. בעלי קרקעות, פקידים ר-סוחרים ואחרים, בחלקים שונים של הארץ, היו מסייעים בידי היהודים לעקוף את גזירות העליה (עלייה קטנה) אף סייעום בקניית קרקעות ובבניית מושבות.

דרך אנב אנו נפגשים עם מאמצי הרצל אצל השולטן התורכי, שאחד מפקודיו היה ערבי, צות ביי. הסולטן מסר להרצל ע"י גבלינסקי: "טוב שיעץ לו (להרצל) שלא יוסיף לעשות עוד צעד בדבר הזה. אין אני יכול למכור שעל אדמה מארצי, כי לא שלי הוא, כי אם של עמי... שנים מגדולי מסוריה ומא"י, נפלו איש אחרי אחיו לפני פלאכה... אם ממלכת תחולק, או אולי יקבלו את א"י חינם. אך מקודם יחלקו את פגרינו. חלוקה בעודנו בחיים אין אני מרשה".

בספר אנו מוצאים דברים על המאבקים בין "התורכים הצעירים" ובין התנועה ה-ערבית. לכתחילה גאו גלי ההתלהבות ב-עקבות המהפכה התורכית, אולם במשך הזמן נפרדו שתי התנועות מחוסר יכולת למצוא פתרון משותף, אם כי היו מומנטים של התפעמות הדדית. מומן לזמן עלה חוון התנועה הפאן-איסלאמית, בעיקר בשנת

מחבר הספר, מיכאל אסף, הוא מוהתיקי העתונאים בישראל. הוא יצא רק בזמן האחרון לפנסיה מעבודתו במערכת "דבר", אולם הוא ממשיך לתרום מפרי עטו לעתונים וקבצים בישראל על נושאים ערביים. ספר זה שלפנינו הוא השלישי בשורת ספריו לתולדות הערבים בא"י. הראשון הופיע (בהוצאת "דבר") בשנת 1953 בשם "תולדות השלטון הערבי בא"י" ודן בתקופה שבין השנים 636—1099. השני הופיע (בהוצאת "דבר" ובהשתתפות "מוסד ביאליק") בשנת 1941 בשם "הערבים תחת הצלבנים, הממ-לוכים והתורכים" ודן בתקופה שבין השנים 1099—1876. הספר השלישי המוגש עתה נושא העיקרי ההתעוררות הלאומית של הערבים על רקע המאבק של עמים ומדינות לשלטון בא"י, דן בתקופה שבין השנים 1876—1949.

הספר כולל קונפוזיציה של תנועת ה-התעוררות הלאומית הערבית בא"י ושל תנועת ההתעוררות הלאומית היהודית ב-תפוצות ובארץ. המחבר מתחיל באגדה הלאומית הראשונה שנוסדה בחשאי, סמוך לשנת 1875, עלידי מוסמכי הקולאג' ה-פרוסטנטני (כיום המכללה האמריקנית) ב-בירות, וכשהצטרפו אליה משכילים אחרים הורחבה התכנית וכללה גם שאיפות מדיניות. בכרוז משנת 1880 פורטו תביעות אלה: 1. עצמאות לסוריה בברית עם לבנון (ה-מונטים "סוריה" ו"לבנון" כללו אז את ארץ-ישראל, כולה או חלקה); 2. הודאה בערבית כבשפה הרשמית של הארץ; 3. סילוק כל ההגבלות לחופש הבעת דעה ולהפצת השכלה; 4. העסקת הצבא מבני הארץ בשירות הצבא המקומי. מסופר ש-בעת הגיוס התורכי בקרב מוסלמי א"י, בזמן מלחמת תורכיה נגד רוסיה, הובלו המגויסים אל תחנות הרכיכו ואל הקטרק-טינים בכבלים.

מעניין שלמרות ההתנגדות שגילו ערבי הארץ לעתים להתיישבות היהודית נרקמו

* מיכאל אסף, תולדות התעוררות הערבים בארץ-ישראל וברחבתם. חלק א'. תרבות וחינוך, בשיתוף עם הוצאת דבר בע"מ, 365 עמ'.

ד"ר ה. ל. גורדון במעגלי זמנו

בשנות בריאותו כמעט שלא הכרתי את הד"ר הירש ליב גורדון ז"ל ; רק קראתי את דבריו בעברית ובאדית. ידעתי כבר שבכל אחד ממאמריו, וברשימות הביקורת שכתב מדי שבוע בשבוע בעתון „דער מארגן זשורנאל“ על כל מיני ספרים : דרוש, הלכה, ספרות יפה ומדע, חברה ופילוסופיה, חקירת קדמוניות ובלשנות — יפליג בהם בדיעותיו וידרוש תלרי תלים על כל נושא שיגע בו. וכשדפדפתי בעתונים העברים משנות העשרים, מצאתי בהם, במדור הידיעות והברכות, את שמו של ה. ל. גורדון מכתר תארים מתארים שונים : לאמנות, מדע, פילולוגיה, מדע החברה, פילוסופיה ועוד ועוד. צובר היה תארים כחובבן — תחביביו. את רוב ידיעותיו לא טמן בחובו, כי אם הוציאן חוצה — לתועלת הקוראים העברים והאידיים, והוא התחלק עמהם בעושר השכלתו ובאוצרות תרבותו.

מנעוריו עד אחרית ימיו, כשרוב גופו היה משותק, עשה שעות רבות עלידי שולחן עבודתו. לפני כעשר שנים נפגשתי עמו במעון קיץ בודסטאק של גיריורק. אז היתה כבר רגלו האחת משותקת, אך הוא התעלם לגמרי מקשי ההליכה. נשען על מקלו הסתובב על המידשאה שלפני צריפו והוא כולו נתון לבולמוס של שיחה, בעיקר על קובץ גדול של

שלם ואסף אינו מתרכז במיוחד בתחום זה. בספר אגו מוצאים את השתלשלות הי ענינים עד הבריחה הערבית הגדולה מא"י בזמן ייסוד המדינה. יש בעבודה זו הרבה חומר אינפורמטיבי מאלף כידו החרוצה של המחבר. נראה לי שלא עשה מאמץ מספיק לחשוף את גרעיני הרצון הטוב והשאיפות להתקרבות יהודית-ערבית שפעמו בשני הי מחנות. אין אף מילה על „הליגה לשיתוף יהודי ערבי“ שריכזה בתוכה אישים מכובדים כר בנימין קלורסקי, ד"ר טהון וד"ר סנטור ז"ל, פרופ' סימון, פרופ' מרטינ בובר, פרופ' ה. ברגמן, השר בן-טוב וזרובבל. אישים אלה פעלו תוך מגע הדוק עם אישים ערבים כמחמוד עזמי (מי שהיה לאחר מכן שגריר מצרים באו"ם) ומוסטפה והבי אלת (מי שהיה מושל סלט ושר הטכסים בחצר עבדאלה). ואל נשכח שלפחות 2 אישים ערביים שילמו בחייהם על מזבח השאיפה לטלום יהודי-ערבי : המלך עבדאללה ופאווי אלחוסייני.

גם את המו"מ עם המנהיגות הערבית הרשמית של התנועה הציונית ערב החלוקה, שדוד בן-גוריון הקדיש לכך כמה מאמרים — פיטר אסף במשפט אחד.

יש לברך על היש ולקוות שאסף עוד יוכה להוציא מהזורה שגייה ושלישית של עבודתו וימלא את החסר.

ח. נעמן

1911/12, עם פרוץ מלחמת איטליה-תורכיה בטריפולי שבצפון אפריקה. לצד קצינים ממפלגת „התורכים הצעירים“, בפיקודו של אנואר בי, נלחמו קצינים ערביים.

אסף מספר על מרד הערבי של המלך חוסיין במכה בעת מלחמת העולם הראשונה. צבא ערבי זה שמנה בין 3000 ל-8000 חייל אמנם היה קטן ופעולותיו היו צנועות, אולם אין ספק שגרם הטרדות לתורכים ואילץ אותם להוסיף חזית במדבריות ערב.

אנו מוצאים בספר שורות ספורות על מפעל חייו של ה. מרגלית-קלורסקי ש- טאבק שנים רבות למען התקרבות יהודית- ערבית. אסף מסתפק בשליחות קלורסקי לפני המלך פייזאל ביוני 1920 בדמשק מטעם התנועה הציונית.

אפיזודה שניה ביחסי ישראל-ערב. כשבא המלך חוסיין בראשית 1924 לרבת עמון והופיעו משלחות רבות לברכו, אמר המלך למשלחת הציונית : „רצון הערבים הוא רק לשמור על זכויותיהם והם מוכנים לקבל את עזרת היהודים לשם השגת מטרה זו. הוא עצמו אינו מפלה לרעה את היהודים : אדרבא, לבו פתוח והם ליהודים. העתיד יוכיח את אמיתות דבריו ויראה שאין היהודים צריכים לפחד מפני הערבים“.

אסף מגלה את תכסיסי הבריטים בעת הקמת הליגה הערבית. הוועידה המכינה נקראה ב-25.9.1944 ונוסדה בפועל ב-1945. 22.3. אולם על כך אפשר היה לכתוב ספר

מאמרים שערך במקצוע האחרון שעסק בו — בפסיכיאטריה. הוא הלך והסביר כמה גופי הלכות בחקר הנפש לכל פרטיהן והיה כמעין המתגבר. שיתתו היתה חיה, שוטפת, קופצת מענין לענין ועולה על „גדותיה“. ואם עיקר ענייניו היו אז מקצוע המדע שהתגדר בו, לא היפלה לרעה חוליות, אישים ואירועים בחיינו וניטפל אליהם בעירנות רבה. בפרט העלה מאוצר זכרונותיו פגישות ושיחות עם אישים, תכרים ומורים, סופרים וחכמים מתקופת ואלוז'ין, אודיסה, פלורנץ וא"י; מומן שירותו בלגיון העברי ולימודיו בבתי האולפנה באמריקה ובארצות אחרות.

ד"ר גורדון הראה מומחיות רבה בכמה מקצועות, אך לא קנה לו שם כמומחה במקצוע אחד, כי פיזר את כשרונותיו על פני שטחי חיים ומדע (מאמר מעניין כתב על התוכן הצרפתי פלאמאריון), ספרות ומחקר רבים (והוא אף חיבר מחזה על ר' יוסף קארן). היה בו טבע היוצר שהעולם כולו שדה-התענינותו ולא סבל מיגבלות ומיתחמים. לבו היה כספוג שסופג את הכל וכח קליטתו היה גדול. כאיש רעים להתרועע וכבן תקופת התחייה, שהשאיפה לתקומת עמו ועלייתו מילאה את לבו ושהשתתף ברוחו ובגופו בהגשמת חזון הדורות, לא יכול היה להסתגר בדת אמות של מדע ומחקר בלבד. הוא הפך חיי שעה כלי לחיי עולם. פירסום שיחות עם אנשי רוח, דיונים בבעיות חינוך, בקורת ספרים, הארת חזיונות בקורות התרבות והדת בימי קדם ובימינו, בעמים ובישראל, ובהשתלשלותן של דעות והשקפות וההתנגשויות ביניהן אצל אומות העולם — כל אלה וכיוצא בהם נושאים בחברה ובמדינה — היה נזקק להם בלהיטות רבה. הוא היה מעין „כל-בו“ ספרותי ומבקש היה זימונים לפרוק מעליו משא ידיעותיו, בכתב ובעל פה.

מרב שקידתו במוסדות לימוד עליונים ועיסוקיו, קודם בחינוך ולאחר מכן ברפואת הגוף והנפש, לא נעשה „אורח רענן“ בספרותו העתית, והיה פוקדה מעידן לעידן. ביתר תכיפות עבד ב„הדואר“ היומי, ששימש בו חבר המערכת, וכעבור שנים עשה את עבודתו הספרותית קבע כמבקר ספרים בעתון האידי. אף-על-פי-כן יצטרפו כלל מאמריו בחינוך, מחקר ובעיות הזמן ל„יש“ לא מבוטל.

פרק זמן זה שעשה במערכת „הדואר“ היומי, שהיווה בכלל פרשה מיוחדת במינה ובלתי-חוזרת באמריקה העברית, שימש לו חומר לזכרונות, שמקצתם העלה ברשימתו „ההתחלה הקשה“ (בספר היובל של הדאר, חמש שנים לקיומו, ניו-יורק, תרפ"ז). על יחודו של הגסיון כתב כדברים האלה:

„קשה מאד היתה העבודה ב„הדואר“ היומי. קור, אפלה צפיפות ועוני. מספר חברי המערכת היה, כאמור, קטן מאד... הסופרים העברים באמריקה לא הורגלו לכתוב בחריפות ונהגו לצאת ידי חובתם במאמר או בשיר אחד בשנה. פתאום הופיע עתון שצעק „הב! הב!“ בכל יום ואי-אפשר היה להשביע את רעבונו. בכל זאת לא נתעכבה הופעת „הדואר“ מחוסר חומר. „הדואר“ היה צריך לתרגם את החיים המורכבים של אמריקה הגדולה, תפקיד שלא היה לשום יומן עברי אחר מלפניו, בכל זאת הצליח לדבר בלי לעג-שפה.“

**

בשנים האחרונות היו לנו כמה שיחות בטלפון, ואף דרך חוטי החשמל היה מפליג בדברים על שאלות שעה ועולם. לפני כשנה בקרתיו בביתו. הוא ישב ליד שולחן עבודתו ולפניו אותו כרך-רשומות גדול, שנשא עמו מימי אודיסה ועד הגה. בדרי-עמל עלתה לו החזקת עט בידו, אף-על-פי-כן לא מש מבין אצבעותיו, ובכתב-ידו הרועד והשבור הוסיף להעלות את דברי זכרונותיו ומאמריו במקצועו. הוא התגבר על כל חולשותיו ובסיוע רעיתו המסורה המשיך בחיים מלאי ענין, תוכן ותכלית. חזיונותו ורענותו עמדו בו עד אחרון ימיו על אף רפיונו הפיזי וגופו המשותק. הוא הלם עד לבלות את ימיו האחרונים בארץ ישראל, שלחם כחייל על שיחוררה בלגיון העברי. במותו גידולה חבורתו העברית הדלה וחסרונו יאה מורגש ביותר. שלום לעפרו!

ח. לייף

מקרא וגמרא

(תשובה לשואל)

בתורת ז' של "בצרון" (אביאלול, תשכ"ח) שואלני מר צבי מתיסון, ועל סמך מה כתבתי במאמרי "בין פלוסופיה והלכה" (*), שחז"ל הזהירו לא להרבות בלימוד התנ"ך. בסדר התינון המסורתי היו קיימים מדרגות של החרד והיו כאלה: תומש"ח, גמרא-חרד (גם איבערזעץ-חרד, ראה יחיאל שטערן "חרד און בית מדרש", הרצאת יווא 1950) ואלו תנ"ך-חרד לא היה קיים לגמרי. אכן היו מלמדים שנהגו ללמוד פרקים בשווארבע (עשרים וארבע), אבל זה היה כבר מעין רשות ולא תובה. העכשיו גפן למקורות. ואלה המקורות:

ברכות כ"ח, ב', שם ברש"י "לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום ומשכא".
במסכתא סופרים פרק י"ד, ה"ז: "גמשלה מקרא במים ומשנה כיון, והש"ס בקונוטיון" וז' וזומר: "אבל אשרי אדם שיש עמלו בש"ס" (משל מעין זה נמצא גם בהקדמה לזוהר).
בבא מציעא ל"ג, א': "העוסקין במקרא — מידה ואינה מידה, במשנה — מידה ונוטלין עליה ישכר, גמרא — אין לך מידה גדולה מזו".
ירושלמי ברכות פ"א, ה"ד: "הודים דברי סופרים... וחביבים יותר מדברי תורה".
גטין ס', ב': "א"ר יוחנן, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל הברים שבעי"פ".
סנהדרין פ"ח, ב': "תומר בדברי סופרים מדברי תורה".
חגיגה י', א': "אמר רב, כיוון שיצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא, שוב אין לו שלום".
ערובין כ"א, ב': "בני! הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה".
עבודה זרה י"ג, ב': "אמר רב הונא, כל העוסק בתורה בלשד רומה כמי שאין לו אלוה".
כאן אסתפק במקומות אלה, ונחזור לשאלה אחרת: והיו חז"ל כל כך בקיאים במקרא? בבבא קמא בראש נ"ה, מודה ר' חייא בר אבא שאינו יודע אם בברכות נאמר "טוב" או לא נאמר. ועל זה אמרו התוספות (בבבא בתרא ק"ג, א', בראש העמוד): "פעמים שלא היו בקיאים בפסוקים". ועדות התוספות נאמנה עלי. (על מאמר זה העירני ר' יצחק תיאודור ז"ל במקסיקו, שהיה בקי בכל הש"ס).

ושוב טעה מר מתיסון הכותב: "ידוע שחז"ל סמכו כל דין וכל מנהג על פסוק בתנ"ך". אמנם כן — "ידוע הדברי", אבל לא כל דבר הידוע הוא אמת, גם לזה כבר נתכוננו חז"ל ואומרם "שבשתא כיוון העל — על". לאמיתו של דבר קיבלו חז"ל את הלכותיהם ואת פסקי הלכותיהם לא מן הפסוקים אלא ממנהגי העם המקובלים והפסוק היה בא לא כמקור והלכה אלא כאסמכתא, ולפעמים "אסמכתא בעלמא". הנה נעיין:

סוכה כ"ח, א', או בקדושין ט', א': ניתי ספר ונקרא בו: "הלכתא גיגו ואסמכיהו רבנן אקראי", כלומר ההלכה היא קודמת וברצונם העזו לשמור על המשך היהדות דרשו פסוקים כרצונם, כצורך ההלכה. שם עסקו חז"ל במלה "אזרח". פעם דרשו את המלה אזרח להוציא את הגשים (בנוגע לסוכה) ופעם דרשו מלה זו עצמה לרבות את הגשים (לצום ביום כיפור) ועוד נאמר (חגיגה י', א'): "היתר דורים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו... הלכות שבת, תמנות והמעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות". אפשר להביא עוד כהנה וכהנה מאמרים, ובעיקר מן המדרשים, אבל אין אני רואה את עצמי כאחד הבקיאים בספרות התלמודית ללכת כרוכל ולפרט כל מאמר ומאמר. ותו הן אמרו חז"ל: "קרא למה לי, הן סברא היא!"

א. גולומב

(* חוברת ג', סבתישבת, תשכ"ח.)

על הזכרת קאנט ב„חיי אדם“

האביד דפטרקוב, ר' שמואל זיינזיל ור' טוביה כ"ץ מויצ' בוילנא, ר' שלמה הכהן מויצ' בוילנא ור' שמואל מוהליבר האביד דבאליסטוק. אחרי הקדמתו של ר"א דאנציג להוצאה השניה באה גם הזהרתו שלא ירים איש את ידו להדפיס חיבורי חיי אדם ונשנות אדם וכן חיבורי חכמ"א ובי"א [חכמת אדם זבינת אדם] רק דחיקא ברשותי או ברשות בני, ודחיקא מחיבורי שיהא מוגהים מכתובת ידי ממש. ולדי ההנהרה — הרשאה מר' אברהם דאנציג, נכד המתבר, למחבר „תוספות חיים“, להדפסת הספר „חיי אדם“ עם הסופותיו. בהרשאה כתוב: „מכתב גלוי להיות לראי ביד הרב ר' משולם בעל המחבר ספר תוספות חיים על הספר חיי אדם של חקני הרב האון הצדיק מר' אברהם דאנציג וללהיה, אשר אנכי מיוצאי חלציו, ולראי באתי עדיה יום א' ד' אייר תרמ"א, אברהם ברי"ח [כר' חייא] דאנציג. ואחר כתב ההרשאה באה ועדות זו: „בפני חתם ר' אברהם ברי"ח הר"ל על כתב דנא, נאום ישראל איסודין מ"ץ פה קהל וילנא“.

למראה עיני היתה גם מהדורה מאוחרת של „חיי אדם“ עם „תוספות חיים“, הוצאת בית אסתר הספרים של ר' יהודה ליב מורנגשטרן, ובה הובאה הפיסקא במלואה. מהדורה (וארשה, תש"ד), מהדורת צילום, היא מבולבלת, מעבר לשער: עמוד מ„חיי אדם“ „כלל נ"ג דין הושענא רבה ושמיני עצרת“, תסורות הזהרת מחבר „חיי אדם“ והרשאת ר' אברהם דאנציג, נכד המתבר, להדפסת „חיי אדם“ עם „תוספות חיים“, אשר במהדורה הראשונה, ובמקומן בא לוח ראשי תבות מפוסקים ושאלות ותשובות שבאו ב„תוספות חיים“, בשינוי לשון ממהדורת תרמ"א. השם שם: „לוח ראשי תבות מקצת פוסקים ושונ"ת“.

ביבליוגראף

הפיסקא שמצא הרב דוד שלמה שפירא ב„חיי אדם“ לר' אברהם דאנציג מהדורת 1904 (בלחית פירוש „תוספות חיים“), שבה הובאו מזכרי קאנט, והעיר על זה ב„הדואר“ שנה מ"ז, גליון מ', היא לא הוספה מאוחרת, כי אם נמצאת בשתי המהדורות הראשונות של „חיי אדם“ שיצאו על-ידי המחבר. אין המהדורה הראשונה משנת תק"ע עתה לפני, אבל במהדורה השניה (הוראנא ווילנא, תקע"ט), נמצאת פיסקא זו, בשינוי קל, כפי שהביא הרד"ש שפירא בהערותו. גם במהדורה ג', שנדפסה ארבע שנים אחרי פטירת המתבר (ווילנא והוראנא, תקפ"ה), איננה לפני, אבל במהדורה ד' (שם, תקפ"ט), כבר הושמטה פסקא זו. אולי נעשתה ההשמטה בידי ר' ישראל בקי ר' אליעזר מ"ץ בוילנא, שטפל בספר „חיי אדם“ שנדפס אחר מות המתבר, הגיה את הטעויות בדפוסים הראשונים והכניס כמה תוספות ותיקונים שעשה ר' אברהם דאנציג, כפי שביאר בהקדמתו. אולם הוא גם עזר למחבר בהדפסת הספר בשנת תקע"ט והוא גם מחבר „לוח הסימנים על פי סדר השולחן ערוך“, שנדפס באותה מהדורה. ואם ההשמטה נעשתה על ידו במהדורה השלישית או הרביעית, איך לא העיר את המחבר על פיסקא זו. וההשמטה היא גם במהדורת ווילנא, תר"א. במהדורת פרסבורג, תר"ה, שנדפסה בלי הקדמת המחבר ואזהרתו לבלי להדפיס את חיבוריו בטעויות „וחסר ויתיר וחילוף“, לא חלה השמטה בפיסקא זו.

התוספות „תוספות חיים“ הן לר' משולם פינקלשטיין בווארשא. בפעם הראשונה נדפס „חיי אדם“ עם תוספות אלו בווארשה תרמ"ה, בהשמטת הפיסקא. טופס „חיי אדם“ עם התוספות „תוספות חיים“ אשר לפני, הוא חסר שער, אבל בסוף הקדמתה תתום שם המחבר: „הק' משולם בלא"א מר' ר' שלמה שליט"א פינקלשטיין מפ"ק האסט

ד"ר גדליה אלקושי בניוירוק

החוקר והמבקר הידוע, ד"ר גדליה אלקושי, פרופיסור לספרות עברית באוניברסיטה של תל-אביב, בא עם רעיתו לביקור קצר לארצות-הברית. במשך ימי שהייתו בניוירוק נפגש עם סופרים וחוקרים ועשה בספריות לרגל מחקריו הביבליוגרפיים והספרותיים.

יליד אוסטרוב-מזוביסק, פולין, עלה ד"ר אלקושי לארץ-ישראל בגיל צעיר וסיים את לימודיו באוניברסיטה העברית בירושלים בשנת תרצ"ו. ד"ר אלקושי התמחה בספרות ההשכלה ועסק בעריכה ובתרגום. הוא ערך את הספר "אנתולוגיה מקראית", והיה בין עורכי האנציקלופדיה הכללית בעברית בהוצאת "מסדה". כמרבן ערך "כתבים נבחרים" לברטוביה, ילקוטי כתביהם של ג. ה. ויזל וש. ד. לוצו ו"נחלת צבי".

בין חיבוריו: ביבליוגרפיה של כתבי ד"ר צבי ויסלבסקי, "אוצר פתגמים וניבים לטינים", מתורגמים עברית, בצירוף ביאורים נרחבים ומקבילות עבריות וארמיות ו"צדור אגרות של פ. סמולנסקין ל. ל. גורדון".

לביבליוגרפיה של ש"י עגנון

בביבליוגרפיה "ש"י עגנון בעתונות העברית באמריקה", שפרסמתי ב"בצרון" שנה כ"ט, חוברת ב' (מרחשון-כסלו, תשכ"ח), נעדר מאמרו החשוב של ישעיה רבינוביץ על עגנון, שנדפס ב"מבוע", בעריכת מ. ריבאלוב ז"ל. והריני ממלא את החסר ורושם את המאמר בזה:

רבינוביץ ישעיה: דרכי הספור של שמואל יוסף עגנון — "מבוע" [כרך א], חוברות ב', ג' (תשי"ג), עמ' 188-196, 326-335.

א. ר. מ.

הקונגרס הבינלאומי של הזנים ומקהלות בישראל

בקץ שעבר התקיים בירושלים הקונגרס

הבינלאומי הראשון לחזנים ומקהלות. ה' קונגרס הקים מרכז עולמי לחזנים וקיבל החלטות חשובות על הידוק הקשרים בין החזנים בארץ ובתפוצות.

מטעם אגודת החזנים בפילדלפיה השתתף בקונגרס החזן גדליה שינפלה, נשיא האגודה שלקח חלק פעיל בדיוניו ובתיכנון פעולותיו להבא.

אהרן מברסקי ז"ל

בה' שבט הלך לעולמו אחד מטובי המחנכים והעסקנים העברים באמריקה. בן למשפחת אדמורי"י טלנה, נתן א. ט. מכוזה, מחצו וכשרונותיו לטיפוח ערכי הלשון וה' תרבות העברית. בכל תחנות-נדודיו כמחנך: בפילדלפיה, ושינגטון, בוסטון וערים אחרות באמריקה, הצטרף למחנה העברים ונעשה לאחד הבוחות הפעילים והמפעילים בכל פעולה עברית-תרבותית.

א. ט. הגיע לאמריקה בתקופת הנעורים. בתרפ"ט סיים את בית המדרש למורים שעל יד ישיבת רייא ונסמך למ. א. במדע ב' אוניברסיטת ברנדייס. בתקופת יסוד תנועת הנוער העברי באמריקה היה בין עסקניה החרוצים. כמו-כן עשה למען אירגון תניכי בית המדרש למורים של ישיבה-אוניברסיטה ועזר בהפצת הספר והעתונות העבריים.

המנוח נחשב על חבריו בזכות יקר רוחו, טוב לבו ונעים מיזגו. הוא הניח אחריו אשה, מלכה, ובן, נחום, תלמיד ישיבה אוניברסיטה. יהא זכרו ברוך!

שירים לאיתמר יעוזיקס

בהוצאת עקד בתל אביב הופיעו ספר שירים מאת איתמר יעוזיקס ובו המדורים נוכחות, ירושת עינים, פסיפס מראות, נוף בעשן ותמונה דרמטית: גורי לילה. בספר שירים שהתפרסמו בין השנים 1959-65 בשלושה קבצים (מלאך ללא כנפים, נוף בעשן — פרקי ברנן בלון וירושת עינים), וכן גם שירים חדשים.

**חיים נעמן, מזכיר בהסתדרות
העברית**

המרצה והעתונאי חיים נעמן נתמנה ל-
מזכיר כללי להסתדרות העברית באמריקה.
בישיבת הוועד הפועל מיום 6 בפברואר
1969 הוחלט לקיים ועדה ארצית דרשנית
בקרב.

מסכת תענית בתרגום צבי מלטר
בהוצאת "החברה היהודית להוצאת ספרים
אשר באמריקה" פילדלפיה (J.P.S.), הופיעה
מסכת תענית מן תלמוד בבלי, הוגדה על
פי כתבי יד שונים והוצאות עתיקות
ותורגמה לאנגלית על ידי צבי מלטר, מי
ששימש פרופ' לתלמוד במכללת דרופסי
ותירגם את ספרו של שטיינשניידר "ספרות
ישראל' לעברית. ההוצאה הראשונה של
מסכת תענית הופיעה בתרפ"ח.

אנחנו משתתפים באבלם הכבד
של העברי הנאמן והדגול
ר' זאב אגרונוב ורעייתו מרים
בהילקח מהם ביתם האהובה
פאולין ע"ה
בזכרה הטהור ובמעשיהם הטובים ינוחמו.
המערכת וההנהלה של "בצרון"

עין חרוד
CAMP EIN HAROD
Non-Profit. Catskill Mts.
Co-Ed 9-16 \$250-\$450 — 7 weeks
Jewish Culture & Israeli Pioneering
Values - Hebrew Classes - Creative
Arts - Special CIT Program - Overnight
Hiking - Raft Trips - Bunks With Heat
Showers - Highly Qualified Staff
call N. Y. 212-873-4209
N. J. 201-833-0732

ספרי ב. אייזיקס בעברית ובאנגלית
זה עתה הופיעו:
1. "מבחר סיפורים" מאת ב. אייזיקס
בהוצאת מחברות לספרות, אחרית דבר, י. זמורה
2. "SELECTED STORIES"
by Bernard Isaacs
בהוצאת לוי-אפשטיין. אנגלית, בתרגומה של שושנה פרלא
שני הספרים הגיל מכילים את מיטב הסיפורים של הסופר הדגול ברנד אייזיקס,
סיפורים פנינים, כעדותם של טובי המבקרים כאן ובישראל.
המכירה הראשית: מ. פרלא
700 West End Avenue, New York, N. Y. 10025

נ. מאנישעוויטץ קאמפאני

אחד מי יודע? — אחד אני יודע!

אחד הוא מאנישעוויטץ, שכל המאכלים והמשקאות אשר שמו נקרא עליהם, מצטיינים במיב האיכות ובהידור כשרות, זה שמונים ואחת שנה. מאות אלפי יהודים בארצות הברית ובעולם כולו נהנים ומתענגים במשך כל ימי השנה ובמיוחד בימי חג הפסח מהמאכלים והמשקאות של תוצרת מאנישעוויטץ, ובכן השתדל גם אתה להיות אחד מהם ולהתענג ליד שולחן ה„סדר“ וכל ימי חג הפסח ממיצרכי האוכל והשתיה של מאנישעוויטץ, המעימים לך והכשרים לפסח בלי שום חושש ופיקפוק, כמו:

כל מיני מצה ותוצרת מצה, דגים ממולאים, מרק של בשר ועוף, המיצות, מוזן-תינוקות, ארוחות קפואות ומאכלים קפואים; יין-גפן מבושל ו„שאמפיין“ מיון מבושל, יין-פירות (מכרכים „שהכל“), ווישנאק, שליוואוויץ, ברענדי וליקער; עוגיות ומאקארונים, עוגות-פירות ושמונה מיני בליל-עוגות; מיצים מתפוחים, שזיפים ועגבניות; שימורי-פירות, ריבה, דבש, סוכריות, טה, קפה ותבלינים ועוד ועוד.

כל המיצרכים אשר השם מאנישעוויטץ נקרא עליהם, נעשים בהשגחה תמידית ומעולה על-ידי רבנים ומשגיחים גדולי תורה ויראה, ובפיקוחם האישי של הרבנים המוכתרים:

הרב ר' יצחק הלוי סגל

מגורסיסיטי, נשיא-כבוד של „אגודת הרבנים“

הרב ר' חיים קארלינסקי

מברוקלין, נ. י., סגן-נשיא של „אגודת הרבנים“

הרב ר' דוד ליב זילבער

מראדאטרא של קהילת האריסבורג, פא.

הרב ר' מנחם מענדל געטינגער

מראדאטרא של קהילת „ישראל הצעיר“ במערב העיר ניו-יורק

כשר לכל ימי השנה וגם לחג הפסח — אם על האריזה כתוב בעברית או באנגלית שהמיצרך כשר לפסח — בלי שום חושש ופיקפוק גם למהדרין. אכול מתוצרת מאנישעוויטץ — ואי אתה בא, הלילה, לירי איסור המץ בפסח!

CEJWIN CAMPS

50th Year

PORT JERVIS, N.Y.

MODERN, EDUCATIONAL, NON-COMMERCIAL

Ideal for Jewish Boys and Girls, 6 to 16

Land & water sports; Arts program, excellent facilities, resident doctors, nurses, Sabbath, dietary laws observed, cultural influences.

Est. 1919 Rates \$660. Send for descriptive brochure 31 Union Square W., N.Y. 10003

Dr. A. P. Schoolman, Founder • Rabbi Jerome Abrams, Director • 243-2900

*A heartwarming
holiday with your
family and friends
at the world's
foremost resort.*

PASSOVER AT THE CONCORD

Wed.-Thurs., April 2-10

**Cantor
Herman
Malamood**

Assisted by
**Sholom
Secunda**

And the Concord
International Choir
Services • Sedarim
Dietary Supervision by
Rabbi
Seymour Freedman

THE WORLD'S FOREMOST RESORT HOTEL
CONCORD

Kiamesha Lake, New York 12751
90 MIN. FROM N.Y.C.
RAY PARKER GEN. MGR.

HOTEL TEL: 914, 794-4000
OR SEE YOUR TRAVEL AGENT

מחנות „מסד“ בארה"ב

החלוץ למחנאות עברית
העונה ה"ט
גורם עברים ומתנכים עברים רשמו את ילדיכם
במחנות העברים

„מסד“ א' • „מסד“ ב' • „מסד“ ג'

א. למחנות

מתקבלים ילדים וילדות לכל העונה

בגיל 6 — 15

ב. לפרוודור המכון

מתקבלים בנים ובנות בגיל 15 — 16

המחיר לכל העונה — — — \$465.

ג. למכון ההדרכה

מתקבלים בנים ובנות בגיל 16 — 17

המחיר לכל העונה — — — \$385.

מחנות „מסד“ הם עולם מלא, עולם עברי
מסורת-לאומי, התוסס חיים ויצירה, משחקים
ושעשועים. התוכנית התרבותית משלבת
בתוכה דרמטיקה, ומוסיקה וכל סוגי ספורט.
— השפה העברית שלטת בכל הפעולות —

מוגבל

לפרטים נא לפנות אל:

MASSAD CAMPS INC.

426 West 58th Street
New York, N. Y. 10019

Tel. 265-7240

החתום את ידיך
על „בצרון“

Greetings from:
MONARCH PROVISION CO.
920 W. Fulton St.
Chicago, Illinois

Greetings from:
**THE FIRST
NATIONAL BANK**

Greetings from:
ROXY CLEANERS-DYERS
453 Pearl St.
Albany, N. Y.

Greetings from:
MORRIS I. LARSEN
235 W. Wilson St.

Greetings from:
**WEINSTEIN'S MIDWOOD
FOOD STORES**
1850 Nostrand Ave.
Brooklyn, N. Y.

Our car tour now comes with a very old new country.

Israel. \$535.

This is our EUROPACAR Israel tour. It includes jet fare round-trip from New York to Tel Aviv, a car with up to 750 free kilometers (an Avis Contessa 1300), accommodation for 14 nights in a pension near all the famed areas of Israel, and one night in a first class hotel in Frankfurt on your way home.

You can take a different EUROPACAR Israel tour that gives you 2 weeks in Israel and one in Europe, or a 2-week motorcoach tour of Israel.

For the details, send the coupon, call your travel agent, or ask Lufthansa.

Price based on 14-21 day, 15 passenger GIT Economy Class Fare from N.Y. when applicable; land arrangements based on each of 2 people traveling together.

Lufthansa German Airlines
410 Park Avenue, New York, N.Y. 10022

Dept. BIT—2

Dear Lufthansa: I'd like to see this old new country. Please send details on EUROPACAR Israel tours.

Name _____

Address _____

City _____

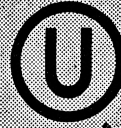
State _____ Zip _____ Phone _____

My Travel Agent is _____

Lufthansa
German Airlines

tradition meets tradition

ALL HOROWITZ-
MARGARETEN
PRODUCTS ARE
U ENDORSED

Special
PESACH & YOM ATZMAUT
Tour
March 31 - April 24, 1969

\$1050

All inclusive price includes

- Round trip flight via jet
- Strictly kosher meals in first class hotels
- Pesach in Jerusalem
- Independence Day Celebration
- Guided tours throughout Israel including Eilat

Don't take chances-Travel with the organization that has sent over 15,000 satisfied tourists to Israel!

Send for Brochure listing hundreds of group flights to Israel and Europe.
For reservations and information contact:
Travel Department
RELIGIOUS ZIONISTS OF AMERICA
200 Park Ave. South (Corner E. 17th St.)
N. Y., N. Y. 10003 Phone: OR 3-8100

CAMP MOSHAVA
of
Bnei Akiva of North America

Is happy to announce its relocation
from Beach Lake, Pennsylvania
to Indian Orchard, Pa.

New campsite has many outstanding
features:

- 10 Athletic Fields and Courts
- an Assembly Hall with Stage
- 2 waterfronts and 16 watercrafts
- 2 Gyms with courts and Trampoline
- and many more features.

Registration limited to Boys and Girls
from the Fifth Grade through the
Tenth Grade

4 weeks — \$300 8 weeks — \$595

For brochure and further information
write or call

Joseph J. Goldberg, Director

CAMP MOSHAVA

**200 Park Ave. South, New York,
N. Y. 10003**

Tel.: 533-4010

**The Perfect
Bar Mitzvah Gift**

**ISRAEL
BAR MITZVAH
PILGRIMAGE
July - August 1969
\$865 complete**

A unique educational experience for boys and girls of Bar Mitzvah age. Rich religious, educational and cultural programs, designed to acquaint participants with the land, its people and culture. 9th annual group!

Accompanying supervisors and coordinators are well known in the field of Jewish education in the U. S. A.

**Department of
EDUCATION AND CULTURE
JEWISH AGENCY FOR ISRAEL**

**515 Park Avenue
New York, N. Y. 10022
Phone PLaza 2-0600**

*most people call RIVERSIDE . . .
for the inspired service and
spiritual comfort RIVERSIDE
offers family and friends*

**RIVERSIDE
RIVERSIDE
MEMORIAL CHAPEL**

Funeral Directors
76th St., and Amsterdam Ave.,
New York — ENdicott 2-6600
Brooklyn * Bronx * Long Island
Mt. Vernon * Miami and
Miami Beach
Morton Rosenthal - Carl Grossberg

Directors
RIVERSIDE MONUMENTS

. . . more than fine granite. Each memorial . . . be it a modest headstone or an impressive mausoleum . . . is a mark of everlasting respect, unconditionally guaranteed forever by RIVERSIDE'S 50-year reputation for quality. Visit our showroom. Call or write for illustrated Booklet

29th YEAR

BETAR

ביתר

Liberty, N. Y.

**8 weeks \$525 (all inclusive)
4 weeks \$295**

NOT JUST ANOTHER CAMP

- Olympic Size Swimming Pool
- 2000 Ft. Elevation
- Modern Cabins
- Scouting & Hiking
- Swimming, Boating
- Doctor, Nurse
- Strictly Kosher
- All Sports & Crafts
- Israeli Atmosphere
- Trained Counselors
- Individual Attention

• **CO-ED 6-16**

**116 Nassau St. N. Y., N. Y. 10038
(212) BE 3-2180**

*Member:
Association of Jewish sponsored Camps*

**Use the Pleasant
Laxative**

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 89c size
Save as much as 55c

Also available in 39c and 18c sizes
When Nature "forgets"...remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

בוא! יש כל כך הרבה לראות בישראל!

ברוכות-שחיה פתוחות, אולמי בידור, מועדוני לילה, בתי מרחק, תיאטרון.

תאריכי הנסיעות:

3 במרץ, 19 במרץ, 28 באפריל, 27 במאי,
23 ביוני, 18 באוגוסט, 16 בספטמבר, 10
באוקטובר, 10 בנובמבר, 8 בדצמבר.

OLYMPIA - QUEEN ANNA MARIA

ישראל החדשה מחכה לך. בקר בה בשנת הכ"א לעצמאותה. נשום את אווירה. הזין את עיניך במראות הארץ. נסיעות שביל הזהב של הקור היווני מתוכננות לימי המועדים וחגיגות התרבות בישראל. מזון קונטיננטאלי, או סעודות כשרות וטעימות בהשגחתו החמורה של משגיח. רב ובית-כנסת מפארים שתי אניות ינו. סיפונים שטופי שמש.

 GREEK LINE

32 Pearl Street, New York 10004 — (212) 943-9140

ידיעות בטחון: האניה אולימפיה והאניה המלכה אנונה מריה, רשומות ביוון, וממלאות תקני בטחון לאניות והדישות שהותקנו ב-1948 ודרישות בטחון מפני אש של 1966.

NOW — AT LAST

1969

GROUP TOURS TO:

- ISRAEL — ATHENS — ROME
- ATHENS — ISTANBUL — LONDON
- LONDON — MALTA — ROME
- MADRID — LISBON
- ROME — MALTA
- NICE — CORSICA

Write or Inquire other Group Tours

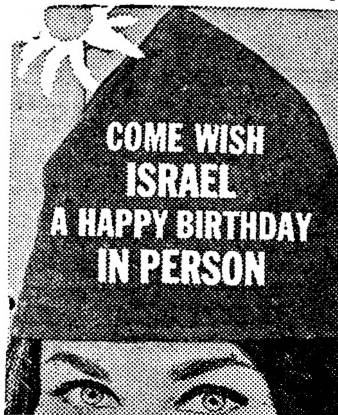
**CLOUD TOURS,
INC.**

271 Madison Avenue
(Suite 1104)

New York, N. Y. 10016

Tel.: (212) 697-6988

21 years old this spring

winter • spring • summer

low package tours rates

write or call for free folders

RE 4-6010

RE 4-7440

**HISTADRUT
TOUR'S**

33 East 67th Street
New York, N.Y. 10021

אכי האומה	אברהם
מלך	דוד
יפת-תואר	מלכת-שכא
מלך	אלכסנדר
מלך	הורדוס הגדול
קיסר	טיטוס
נביא	מוחמד
כליף	עומר
אביר	גודפרי מבולון
כליף	סאלאדין
מלך	פרידריך השני
סופר	מארק טוויין
קיסר	פראנץ יוסף
קיסר	וילהלם השני
מצביא	אלנבי
ראש ממשלה	וינסטון צ'רצ'יל
עתונאי	תיאודור הרצל

**אימתי נוכל להכנים
את שמך
בספר-האורחים של ירושלים?**

פעם היו אלה מלות-תקווה ספורות כשאמרנו . . . „לשנה הבאה בירושלים“. עתה מוסיף ספר-האורחים שלנו שמות אנשים מכל קצווי תבל לרשימת האישים המפורסמים בעבר. מתי נוכל להוסיף את שמך? מתי יוכל אל על להביאך לירושלים?

נתיבי אויר לישראל

ניו-יורק, ציקאגו, פילדלפיה, בוסטון, קליבלנד, דיטרויט, סט. לואיס, סאן-פראנציסקו, בורלי הילס, האוסטון, מיאמי ביטש, וואשינגטון, ד. ק., מכסיקו סיטי, מונטריאל, טורונטו.

One of the most beautiful resorts anywhere salutes the glorious celebration of the holiday of liberation.

PASSOVER

Wed.-Thurs., April 2-10

Cantor Irving Rogoff

And the Nevele Philharmonic Choir
Sedarim • Services

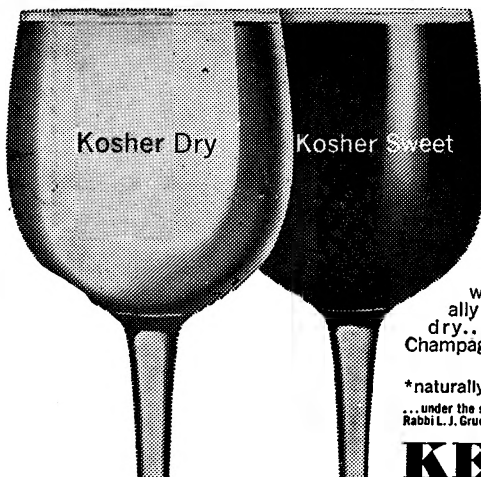
Since 1901 the resort where peerless facilities and pleasurable rates give you vacationing at its best the year round.

NEVELE

Ellenville, New York
Hotel Tel: 914-647-6000
or Call Your Travel Agent

KASHRUTH STRICTLY OBSERVED

This Seder, try 2.

Holidays are for the entire family to enjoy. This Passover why not serve KEDEM'S traditional sweet for family elders and KEDEM dry for the young — or the young at heart. KEDEM'S European-trained winemakers create 21 different wines. Some traditionally sweet, some delicately dry...and all delicious! Champagnes and grape juices*

*naturally sweet, non-alcoholic
...under the strict supervision of Rabbi L. J. Gruenwald, the Tzelemer Rav.

KEDEM

Wines & Champagnes available at all liquor stores. Grape Juices at all supermarkets
Royal Wine Corp., Long Island City, N.Y. OR 3-2780

A night in the Cafe Sahbra is a uniquely exciting experience. Israel's finest talent creates for you a truly Israeli Atmosphere in the tradition of King David and Queen Esther.

The Only Israeli Cafe in America

CAFE SAHBRA

Strictly Kosher • Permanent Mashgiach • Closed Fridays

Celebrate your Simchas and functions with us — Your birthdays, Anniversaries, engagements, weddings, Bar Mitzvahs, all will get special attention

Hotel Westover, 253 W. 72nd St., New York
(Bet. Broadway & West End Ave.)

TR 3-1276 — EN 2-9600

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor; F. Ziony, Business Manager. Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1969, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.